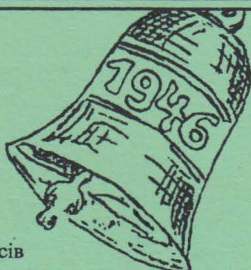

ТАБОРУ УКР. ПОЛОНЕНИХ

АЧЕРБАХ
КВІТЕНЬ

ОДНО ДНІВКА
ХРИСТОС ВОСКРЕС

Петро Стасів

ПІД ВЕЛИКДЕНЬ

Не цвіте тут квіття запашне
Не зустріне великого свята,
Лиш і далше блукатиме смутком
В дні блискучі — Твоя тінь розп'ята.
І заспівають „Христос Воскресе”
Серця жалем і смутком наліті,
І шукатимуть серця Твогого
В неозорній, величній блакиті.

І не бризне із вранішнім сонцем
Гагілками весела дівтора,
Й позістане в ці дні гомінкїї
Поміж нами Твоя тінь сувора.

Ми не просим у день цей у Тебе
Ні багатства, ні щастя, забави.
О Воскреслий, Ти радість зішли нам,
Хоч промінчик безсмертної слави.

Нехай вогник, що в серці жевріє,
Розгориться в пожежі безкраї,
Нехай підем, мов легіт весняний,
На Україну, що кров'ю стїкає!

Дай почути звук дзвонів воскреслих
Й мов дівтора, радить гагілками,
Щоб всміхнулась заплакана мати
І любов'ю Твоя тінь між нами!

Хай в поході полотнім замають
Наші рідні, прадідні прапори,
Хай зі святом Твоїм усміхнеться
Рідне небо, блакитне, прозоре!

ОДНОДНІВКА
Табору Укр. Полонених
в Авербаху

(Передрук оригінального видання)

diasporiana.org.ua

Братство Кол. Вояків 1 УД УНА
Торонто 1993

ВІД УПОРЯДНИКІВ

Група „нелінійних” — рядовиків, підстаршин і старшин — на весну 1946 року в таборі полонених в Авербах (недалеко Вайдену в північній Баварії — склали „Одноднівку”, яку латинкою надрукував у канцелярії „кейджу” („клітки”) в двох примірниках Петро Стасів. Тоді її передано — враз із іншими матеріялами — до Української Санітарно-Харитативної Служби (УСХС) в Мюнхені на руки самовідданої опікунки всіх полонених, пані Марії Шафранської-„Маші”. Вона дала переписати „Одноднівку” нашими літерами на восківках і відбити на циклостилі невеличким тиражем — щоб інформувати тодішню „діпівську” громаду про дивізійників за дротами американського табору полонених. (Жоден примірник з цього тиражу не зберігся.)

Серед повені „діпі-таборової циклостилістики” не звернено найменшої уваги ні на цю „Одноднівку”, ні на багату писану творчість у десятеро численнішого табору дивізійників в англійському таборі в Ріміні в Італії.

А й загалом наша „діпівська” громада (та, що вийшла з німецьких концтаборів, і та з поміж вивезених на працю в Райху, та й та, що свій виїзд-втечу перед більшовиками якось завдячувала існуванню Дивізії „Галичина”) воліла про полонених дивізійників мовчати — зайнята і політичними сварками і таборовим власно-літературним життям, і таки найбільше — старанням виїхати за океан.

Бо для одних — ті кол. дивізійники були немалою „плямою на чистесенько-білій політичній камізеліці Українства” (отже й завадою при емігруванні!), а для других — настирливо-колючим цвяхом у черевіку власної совісти. Бо ж треба було за тих „коляборантів”, за їх „регабілітацію” оббивати пороги в англійсько-американських господарів. І тоді одні казали: „Я їх туди не посилав”, а другі: „Як під німцями треба було перед владою ходити до німців, я ходив, а тепер повинні це робити перед американцями ті, хто тепер громаду репрезентує”.

Так і непомітною для громади залишалася доля, журби й болі екс-дивізійників.

За їхні справи в минулому й сучасному взялася їхня власна громада, згуртована в Західній Німеччині в Братстві. Зберженню зібраного історичного досвіду присвячено різні видання Братства: в Мюнхені „Вісті Братства”, а згодом за океаном — враз із іншими комбатантськими гуртами — „Вісті Комбатанта” й низку спеціальних видань.

Із відкольонізовувальними змінами в політичному положенні на Україні там таки виникли згуртування тих ексдивізійників-щасливців, яким поталанило вижити жахи підсоветських концтаборів і гонінь. Про долю своїх співколег після Брідської катастрофи, та тих, що опинилися після 1945 р. на Заході, вони стали довідуватися вперше.

Потреба поділитися з ними досвідом піддала думку удоступнити у формі поправного передруку й авербаської „Одноднівки”. Ентузіястом, що вигребав із забуття один її примірник був Мирон Шарко, а послідовними виконавцями цієї думки Роман Колісник і Євген Шипайло, а жертвеним переписувачем її Маркіян Комар, яку він відповідно оформив, бо „Одноднівка” була надрукована латинкою на звичайного розміру листовому папері.

Причинки в її авербаському примірнику не були — зі зрозумілих причин — підписувані. Авторів прийшлося з пам'яті після 47-ох років нерідко аж угадувати: з певністю їх ствердити скрізь годі. Ціла бо їх низка — уже не живе: Любомир Ортинський, ілюстратор Володимир Козак (брат відомого „ЕКа”) чи й ще дехто. А на вгад класти прізвища авторів годі. Тому можливі помилки чи недокладності.

Олекса Горбач

ХРИСТОС ВОСКРЕС!

Приємних Великодніх Свят усім українським задротникам та тим, кому руки не томляться працювати для великої ідеї — бажають

Українські полонені
в Авербаху

Олекса Горбач

У ТРЕТЮ РІЧНИЦЮ

(Замість вступного слова, пояснень і виправдань.)

Три роки тому під блідий Великдень 1943-го року, проголосила 28.4. Львівська радіовисильня по етері підшмінковану урочистістю вістку „для українців дистрикту Галичина”, що врешті то настала для них довгождана хвилина включитися в ряди союзних борців за „Нову Європу” (з великої букви), не тільки працею за фабричним станком у Третьому Райху, але і достойнішим ступенем заслуги — збройною боротьбою у своїй одиниці „Добровольчій Дивізії Галичина”. І ще говорилося там про стрічу бажанням та тому подібне. Пішли як за кивком чародійної палички, спонтанні демонстрації, бурхливі оплески і на команду „*angtreten!*” виліз із запорошених львівських музейних архівів постарілий лев на арену, на сині отоки пришпилили три корони, даючи публіці того цирку в найбагатющий спосіб розв’язати ті символи — починаючи від трьох волхвів що то йшли до Вифлеєму. Запатіла до театральних постановок — де можна було бути лишень пасивно-рольним глядачем (і то тільки в його плескацькій функції!) — публіка недовірливо дивилась на ці мелодраматичні покази, коли до криваво-смертно-білих полотен „панів” десь із кутика перестрашено блідла жовтоблакить „меншевартісних” так, якби її вчора щойно випустили із Лонцького.

Всесильно розпростер гігантські крила хижак, повернувши кльов на схід, чуючи там добычу. Невесело чорнінь думки різала гострі зигзаки безоглядності. Але із велеліяною думкою так важко розставатися! Тоді пробуєте змурити очі на твердь дійсности... Не відлучить мати дитя своє голодне від груді... Фанфарі. Вп’яюєте очі у вчорашнього в’язня, виморену жовтоблакить. І звідкись шовкове: „Та що нам далекі походи, коли не стяги це нашої відчизни”... Вдивляється у безкровні щоки. Чи не вирине там дороге знам’я полотен... Ба ні! Падають готично-гострокінчасті слова, що хотять у вас настирливо вмовити, що лев цей завжди відвертався плечима до сходу... Якась струна із бреньком увірвалася — мольовий дисонанс непритишно кричить крізь „бурхливі оплески”. Гей сухитнича тюремна жовтоблакить у весняному сонці!

На розпутті б'ється думка, як завжди у безпанської нації, як тому 25 років дядько в „Патетичній сонаті”: „Ну, і хоч би додати жовтоблакитну стяжку до цієї малинової плахти... вузесесеньку хоча б стяжечку... малесенького тризубця!...”

Нащадку! Не суди колись у печко всіх Тетер! Вір, їм не завжди приходилось легко за свій вибір. І блукає обивательська думка (а хто запевнить, що і найтведша сталь на якусь хвилику свобідна від обивательських безсилих вуличок?) попід закратовані вікна Лонцького, попід без'язики таємниці Піскової і Винницького ліса, — вертає попри обсмалені очиці черепа Бригідок, що німо вишкірилися до небес (засумнівавшись, чи існує ще денебудь у вселенній яканебудь округинка із правди...), і в соте важить ця міліграмова вага всі „за і проти”. Дорогий цей окуп! *Ве склявіс!*

Тупий, сліпий духу історії! Який же то божевільний звав тебе всемудрим і дощільним? — Горе віруючим у тебе!! Нещасні ті, хто жде твого слова!

Тому двадцять років кривавилася грудь ластовиної думки харківському ніщепанцеві об самі колючки тернового живоплоту дійсности. „О сестро! Як подумаю, що моїй чудовій сонячній країні, що горить на соняшному вівтарі до голувої блакиті, тільки через 50-ть років буде в історії народів одведено всього два рядки петітом, — то мені хочеться, як тому санаторійному дурневі, закричати на весь голос проймаюче: „О-о-о”! Щоб почути своє ім'я (...,також і „українер”...) десь у хвості поруч кримських татар (бо їх ім'я усвячене Джінгісханом...) — треба аж стільки жертв було... Історія глупа — ті коні, що в запрязі це сполошена тройка, що женеться по чумацькому шляху Східної Європи без жодного глузду — і всім їм там у Берліні, Лондоні так видається. Гей кому осоружна глуш і невиразніть Дикого Поля (у синявій історичній імлі...,Гей та полем, полем килимським та шляхом битим ординським”), вперед — до того воза! Загнуздати божевільну тачанку, вп'ялитися пальцями за драбину того воза, впасти хоча б під колеса, але воза — хай ця голуба Савоя не буде повік у західного обивателя білою плямою контурів Гренляндії чи Антрактиди.

Не 400 мільйонами індусів, що зрезигновано кладуться навпоперек трамваям. Хай, врешті, якийсь лисо-вужьколюбий приват-доцент „Швайнфуртської Алме матіс” присвятить і нашій голувій Савої „10-рядковий абзац” машинового письма у своїй педантно—(„пайнліх!”) дрібничковій, 40-томовій базграніні: „Панування і „вельтберіт” геройські походи Гайнріха XII-го Барбаросси на індійське царство Гога і Магога”. „О-о-о”, — хочеться санаторійним дурнем закричати переразливо діймаюче до глибин. *Ве склявіс!* Гей, загнуздати тих коней, щоб могли потім холодно і з ненавистю вчорашнього босяка, з погордою борця, що не потребує нічиїх ласк, байдужо-орієнтальною мовчанкою піддержати прегордих візантійців у Почайній. А не, як „нищя брать”, засувати рвану рубашку під храмом, щоб усім показувати свою нищету — ятрени згої від побоїв... (Може, знайдеться та

правдива душа, що кине тих два мідняки гуманного співчуття „теж людям” — бушменам із західно-азійських пампасів, що потрапили витворити навіть інтересні пісні і варто навіть закласти бінокля, щоб оглянути таких okazів нормально, бо поміж муринами банту такого не трапляється). Не винуй же надто ти, нашадку пізній, Тетер 1943-го року, бо неодному з них це був розпачливий крок, крізь бурю і сніг, наперекір тій сліпій історичній правді, що не бараболяна юшка в жилах і не гречкосії, а що були й Почайни. І навіть підпаливши святину, — зверещати в полі незнасмім, серед землі половецької. Бо легше видається воно, часами, бути переїханим шаленими колесами буремної історичної тачанки, ніж не протовпитись навіть до неї...

І так народилось це нужденне байстря... знов пройдуть десятиліття. І одні будуть, може, з погордою плювати на нього, — але заперечити цієї амфібії двох націй годі. Так, як витерти фактів учорашньої затьми сонця.

Та, з часом, привычка приневолила нас освоїтися з навіть чужою учора формою. Так, як освоюється курець з пам'ятковою цигарничкою — свідком своєї слабости-налогові. Бо згодом вона йому дорожча, ніж купа інших, коштовніших за виставою, бо з нею зв'язана частина його „я”, його пережиттів, слабостей теж.

Нічого не збираємося аполонізувати, нікого обвинувачувати. Бо як хто щось у добрій вірі, по всій своїй спроможності робив, то співвинне те середовище, на якому він стояв, — якщо він не скочив вище себе. З другої сторони, і в найкраще прибіленому вицементованому гробі розведуться черв'яки.

Яка ж ціль цим кільком скупим стрічкам? Не відрікатися свого вчорашнього дня, бо він це результат передучора і ще передучора, та на мелодію „як умію так пію” спроба формувати, — хоч насилу дірвавшись до драбин історичної тачанки, — тягти її туди, куди бажалося б. Усім, кому не згасла цікавість, чим б'ється за дротом серце тим, хто вчора ризикував за те, що йому дороге, головою, наложити — ці листки це незугарні креслення, шкіци вуглем на мурі, шкіци їнього „я”. □

ВИРЯДЖАЛА МАТИ СИНА.....

— А не забувай молитися, сину... — І пригадувала, повторюючи востаннє всіх сім порад на дорогу.

Метушня людей у ждальні глушила її голос. Тиснулися люди за „пляцкартами“. Дзвінкою луною лящав гавкіт псів та крик „банишувів“ у станційній залі. Боязко оглядалася, станула ближче сина (чи інстинктивно шукала захисту в нього?).

— Уважай но, не загуби того медаліка, бо посвячений...

Десь сухо пронісся сигнал паровозу. Ясно, до болю ясно відчула, що зараз від'їде від неї, що, може, більш не побачиться з ним. Щось уперто почало колоти під повіками, але держалася мужньо. Дивилася йому в лице, обминаючи очей, бо ану ж бризнуть таки. Милувалася молодим чолом, 19-ть років, завертала з нього бунтівливий кучер. Науку послідовно давала на дорогу, А він слухав її уважно, так як роками досі, — коли посилала його за хлібом до крамниці.

Рвучко свиснув паровіз. Кинулась цілим своїм тілом. Глянула йому в очі, — несказано вибачалась перед ним, якщо не витримала б і заплаче. Бо тільки під такою умовою могла вийти з ним аж до станції, що не розплачеться.

Він зрозумів і пригорнув суху, легеньку стать до молодих грудей. Був гордий за неї. Кутики уст дрижали їй нервово, а небо її зіниць затягнулося сльозою.

— Пиши багато... — Шипіли жарні паровози, гарячково дихали важеними стальними легенями. Де рейки вибігли із перону, звільна підносились семафори. Цілував в останнє сухі материнські долоні.

— Вертайся здоров! — наказувала. — Хай тебе Мати Божа в своїй опіці має, бо... — Бо то за них, за оцих людей — хотіла сказати була, але стрималася, бо нагадала собі, що ж прецінь постановила була собі, хай йому не видається, що то, може, назавжди з дому.

Не оглядалася.

Товпилися люди, плакали діти, злюще десь серед стиску уїдав собака, пишцали розпачливо жіночі голоси, неслася груба, версклива пруська лайка. Десь ляснув поличник.

Затиснув уста.

— За них, за оцих людей, дай же — вернутися!... □

РОЗМОВИ ЗІ СОБОЮ

Коли китайсько-ввічливе сонце знуджено повзе мільйонорічний раз по тій самій дорозі під ажурну гору, а крізь присліпуваті шибки проміння пряде золоті пасма в перелюднений скрипучими ліжками „вонбарак”, (де розгніжджується на поверх „гомо сапієнс” — втихомирений регулярним коритом), тоді до мене заходить мій друг Санчо Панза. Він бере мене під рамя і ми вдвійку виходимо з понурої нори (де передше жив „еквус доместікус”) аж туди, де лисіє до сонця космиками рудавої, змарганіт трави жовтаве тім'я піскуватого горба. Звідти, зі щовба мухою об віконну шибку розбиває собі груди зір об мережку кільчастих дротів, де потойбік дрімає під „бузьком” від сонця синявий кріс і шолом кольору хакі. Далі сковзає зір по, до плачу монотонних піщаних памбурків, де гострі стрілки смерік проколюють синяву попону; змучено волічється поміж, тупо до „цельапелю”, вистроєні бараки і тоне в гущині лісового яру, що підкрався аж під щовб і закаменів у півдороги в дощі коліс Геліосового воза. Туди на схід, звідки сонце щодня повторяє свій монотонний будень, розповзлися пасмувати доли. Зупинилися аж перед валом лісів, що розкрячившися, перегородив їм путь. Думка мені зависає туди в тому місці, де темно-зелена пила борів врзується в синю пелену.

Санчо Панза клепле мене по плечі і широко посміхається — „Імпровізація до третьої частини „Дзядів”? Збираєшся тут на піску випасати „Гік мортуус ест Густавус ет натус ест Конрадус”? Щоб, очевидно, по роках перекреслити те, і випасати назад давнє...

Я думаю, що мій друг занадто багато виніс зі собою із гречаних загонів скептичної усмішки, а замало йому в жилах варязької крові. Та ще замало вщепили йому лісі окулярні „бельфери”-клясики, поваги до несхитних правд і темних кеньйонів гегеліянської містики.

Він: —Гонорабіліс Доктор! Чи не завважеш, що тут можеш помилятися? Що, може, якраз чудотворна дитина підрастає деінде в незнаному Назареті? Що життя багатіше і формою і кількістю силіогізмів за найкращий навіть підручник Арістотелівської логіки? Що твоє чудово виспекульовані дімки з карт (усе те чи не наслідки навичок педантичного „міттель-ойронеєра” до двогодинних „бешпрехунгів” та кільканацяти темних „ентвурфів”...) може здмухти легіт, незалежно від їх чудової конструкції. Бо коли тобі видавалося, що власне „панта реї” є тим заплянованим на „бешпрехунг-у” руслом, то капризне життя повернуло собі, всупереч усім твоїм силіогізмам, ліворуч і твій дімок перестав існувати, крім що у твоїх болюче-теплих спогадах. А метушливий приват-доцент вишукує нової етимології для такого „йота-субскріптур”... (Як завважеш, читачу, пакосливиці, сліпий Гомер та витієватий Ціцерон, не відбилися горохом об стіну від вух могого друга...)

Я: — Милий друже! Мені здається, що у твоїх жилах занадто багато залишили крові скитські амазонки (як собі пригадуєш, зі Щербаківського), і хоч у тебе в очах синь чернігівського неба, та немає у тебе ні дрібки розуміння для активної впертості окциденту, переперти хоч проти рожна свій погляд. Бо ти, мій друже, бастард. Ти ніколи не був фанатиком. І в найкритичнішій хвилині навіть ти був сквашений скептик. Бо коли одна половина твого я захоплена чимось, то друга скептична до того. Звідти твоя імпотенція, що так роздираюче кричить від мохом порослих віків по розпачливі, трагічні вибухи твоїх пісень. А сміхом хочеш закричати навіть перед самим собою своє роздертя. Та тям, це мститься і доки в тобі вбита не буде котрась половина, так довго спокою тобі не знайти. Як би ти жув у „*Міттельевропі*” ти б завше сидів над синім Дунаєм чи Райном, заспівавши його піснями (не тому, що ти вірив у те, що співаєш, а — що воно гарно, так вишивково...) — їв би картопельку, тужив, може, за „*лебенсравмом*” і ніколи не пробував би навіть дійти до Сталінграду, вдоволившись, що твоя пісня чудова...

Він: — Ти розгарячився, любий Фавсте, прочитавши одним душком „Міт 20-го століття”. Тобі важко розстатися зі старими думками, як старому кавалерові із витертими штанами. І знову ти занадто упрощуєш справу, уважаючи, що життя має держатися твоїх „*ентгурфів*”. А потім сидітимемо в Нюрнберзі, не розуміючи як то воно сталося так, коли все так гарно „*кляпт*” (підчас „*бешпрехунку*”!). А зрештою, чи не існує інший тип „*гомо європеїкус*”, якому життя само видвигає зі себе те, що сильніше й життєздатніше. І вистачає тільки добре придивитися, що із трави викльовується. А зрештою навчила тебе хіба школа нації гонорових романтиків і новонеоромантиків до квадрату, що „*пшежилих кшталтув жаден чуд не вруці до істнення...*” Чи, може, ти тоді ходив на „*гінтер*” як це вчилися напам’ять?

Я: — Приятелю, нагадуєш мені надто купців: того над Темзьського льомбарду і того з надокських прилавків і взагалі у твоїх думках занадто мало вишивкової поезії. Ти напевно ніколи не пробував написати навіть двох рядків до риму і ритму. А твій глум ніраз не нагадує вишневих усмішків... Доктор Донцов врадувався б, почувши твою сатиру.

Він: — Месіянстичний гідальго! Ти взяв за „*Еквілідів аксіом*” поетичну правду, щоб цирклем мірити каміння тільки, а дівчини серце краще має добачати ніж Айнштайнові окуляри. Але ану ж воно не так? Знаєш, мені тебе жалко. Ненависні тобі купці таки вихитрили твого хресного батька, а він і досі не може прочуняти, як то воно так. Он твої учителі й досі стукають емпірично лобом об холодну вирахованість купців, що калькулюють усе цирклем та в мікроскоп узброєним оком. Тому стільки розчарувань на їх віку. Хіба вважаєш, що твоя неповторна нація мала б повторювати чужі недоречності?

Я: — Хлопський філософе! Сам же твердив, що про кожного

його правда, його власна віра добра. Чужої істини зразків прищепити не так легко...

Він: — Але задаєшся, приятелю... Твій соняшний Прованс не показав іще на весь рік свого лиця. Жодна його доба не встигала статочно розгосподаритися до твоїх улюблених гегелівських синтез, і вже образ історичного калейдоскопу мінявся. Не встигала ще трава піднятися по снігові із півночі, як вже її прибивали до землі західні дощі. Коли ж твій наймит випростовувався на всю височінь, ходячи за плугом, або жнучи за двадцять другий сніг хазяїнам?

Я: — Чого ж ти хочеш?

Він: — Бери дзеркало, придивися собі і знайди своє обличчя. Бо ти ще юний, юний гімназист, дорогий докторе. Придивись собі добре і провір Евклідові аксіоми: — не заключає, що як добрі вони над Шпревою, то така сама їм вартість і над Лопанню. Мені тебе жалко, Фавсте, бо ти не можеш остаточно рішитися, кудюю тобі піти. Одна половина твого „я” тягне тебе до Гайдельбергу, а другу манять безконечні можливості Орієнту. Але ти пам'ятаєш хіба, що Сфінкс давав розв'язувати нелегкі питання, заки змії скорився Михаїлові в ногах. Ти тям, що туди треба вибиратися вже вирішеним мужчиною, а в тебе, Тезею, не стужавіли ще пальці, щоб камінь відвернути по батьківську булаву. Не за легке діло ти узявся і скільки разів встояти тобі самому, не видержав бо ти. Та ж ти ще ніодного союзника не залишив, вперед його не підвівши. А заки наллють п'янке вино перемоги, треба дужатися, Якове, навіть з Богом. Ти ще досі не можеш привикнути, вирішитися, як тобі написати „Харків” — латиницею чи ні. Бо і туди б піти і сюди тягне. Кальокагатія, як бачиш, докторе, річ не така проста.

Я: — Ти без серця...

Він: — Як життя. Пощо це орієнтальне — слов'янське ламання рук над тим, чого не змінити? Дійдеш до буддійської нірвани Шопенгавера. А врешті в тебе, дороженький, занадто багато прикмет розсіяного гімназійного „бельфера”. Твої окуляри порпаються тільки в сумерках вчорашнього вечора. Із голови ще не вивітріли кенігсберські „Пролегомена”. Ти не добачуєш, що глибоко сидиш у вчорашньому дневі. Твій захват мудруванням гайдельберського містика та подив чорнокнижникові з Віртембергу повинні тобі підказати, що сидіти надто довго на порозблених каменях та трястись над кожним надщербленим носом Каріятид Пантеону це діло археологів. У житті ж археологи мізеренький лише процент і всім у них забавляться годі. Якби людям тільки й те залишилось, що доглядати могил, то світ дійшов би до того, що пшениці ніде було б сіяти.

Я: — Санчо, ти еретик.

Він (хехекаючи): — Якби не еретики, світ був би дуже нудним братством правовірних девоток, та поза молитословами і катехизмами не було б цікавих книжок.

Я: — Але, дорогий Санчо! Як бачу, ти так захопився житездатністю надокських купчиків, що й не помітив, залізши

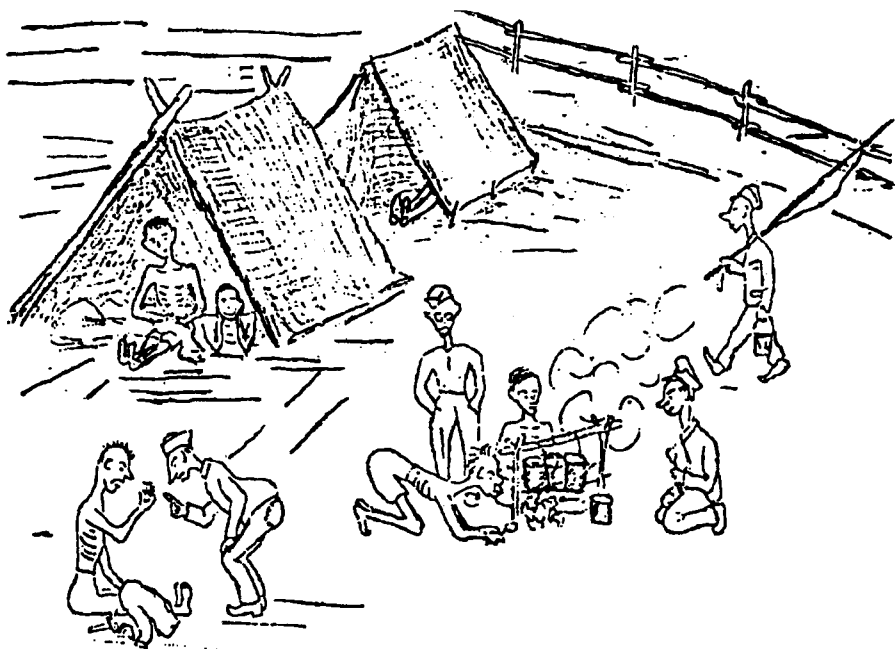
повище вух у епілетичні вибухи Достоевського. Чи це має бути „лучша я”, що ти їх звідти избрав?

Він: — Злобний маестро! Бачу, ми оба платимо подушне вірителям. Ти своїм повитухам — підкрученим вусам та дзвінким острогам на подертих зап'ятках. А я цій безмірності можливостей азійських далів, куди потонули вже не одні сині очі, шукаючи Карло-Маївських пригод. Тому не так легко відвести очей звідти. А скількох уже то „м'ятежників” притягли очі Василиска?

Я: — Санчо! Практикантчику! Ти навіть сантиментальничаєш...

Він (зажурено): — Нещастя! Відкриваю і в себе щось із твоїх нордійських андронів. Але ж бачиш, де лихо таких романтиків, як ти: ми пережиттями („Скорбними” матерями) нація доволі стара із типово осторожними кроками: („попереду батька в пекло не лізь”, чи старше: „казав Сенека держися здалека”), а такі, як ти тіронес, не завваживши того — кидаються із безоглядністю юних фанатиків і натрапляють лобом на нем'який мур дядькового скептизму. Мені тебе навіть шкода, друже...

Я (пробую боронитись): — Санчо, чи ти думаєш, що людина щасливіша тоді, коли, як Кармазов чи Ставрогін, порпається у своєму безсиллі — тоді їй теж здається, що підносить сама себе,

*Таборове життя українських полонених в таборі
Еберфінг, Баварія, літом 1945 року.*

піднімаючи лишень ногу в черевиках за шнурівку. Чи щастя людське у хвилинах романтичного злету?

Він: — Ти знов загнався, друже. Виходиш із глаголів „Сумерків заходу”, а воно не конче так мусить бути, що єдиною радістю, яка можлива для „*гомо сапієнса*” мала бути конче археологічна. І мільйони живуть не менше щасливо, не знаючи, що в 6-му столітті анти грабили грецькі колонії. Любий гідальго, пару десятків років тому окричали, щоб перетаксувати міжнародню валюту. Тепер ми свідками, (як завжди по всякій заверусі) як неодна марка та злотий зазнають інфляції. То дивись на ці вітряки власними очима. І будь не менше відважний за твого приятеля Гуттена — з тою самою правдомовною прикметою „*шпенглеро ніцшеанціє*”, без обиняків піднятися: „*ix gabe es gevagt*”.

На ажурному горбі усміхалося до лисини щовба китайсько-ввічливе сонце. У мережці кільчастого павутиння, що довкола, билася розпачливо горішнім високим 'Ц' муха. Може, це думка? Під „бузьком”, що за околком, дримало в тіні синяве залізо цівки і перехилився шолом кольору хакі. □

ЇХНЯ СТРИЧА

(Нарис)

Пам'яті Тараса Довганя

I

Була весна. У лісі цвіли проліски і білим божевільням вишневого цвіту кучерявилися сади.

Вечоріло. З поля несло свіжо зораною землею. На безмежному небі загорявся рожевий захід і в синій півмлі тонує увесь обрій.

Ми, як щоввечір, сиділи під хатою й мовчки дивилися на вузьку доріжку, що сірою стяжкою проклалася крізь свіжу зелень піль...

Тиша... тільки час до часу з бойової лінії долітав до нас глухий артилерійський вистріл і довгою луною нісся по горах лісами... Десь недалеко чикотів „максим”. І стих. І знов усе тонуло в чарівній тиші вечора.

Ми вперто гляділи на вузьку доріжку, бігли зором по ній аж ген на поблідлий обрій, де в сизавій імлі вона губилася вузьенькою смужкою.

— Немає наших, — ніби про себе обізвався бунчужний і затагнувся димом цигарки... Я мовчав. Кинутий гачок не „накльовував” — і ми сиділи далі мовчки, вп'яливши зір у далекий обрій, де рожевілись вершки зелених гір, темним валом стояв густий ліс, що в ньому скривалися наші бойові становища.

...День був нині гарячий. Сильний вогонь артилерії і ручної зброї, що почався на світанку та тривав до пополудня, непокоїв

нас. Ми знали, що це або новий большевицький наступ, або спроба з нашої сторони вирівняти і так досить криву лінію фронту. Ми знали, що не обійшлось, як звичайно, без ранених, а то й убитих.

І думка завертала щораз туди ген, де край манісенської, старенької церковці, на кладовищі між вишнями виростають щораз то нові березові хрести. Де серед свіжої зеленої трави, як рани, чорніли щораз то густішими плямами могилки безіменних, (прізвищ їх ніхто навіть потім не прочитає, не поломавши при тому собі язика), що прийшли з далекої соняшної країни сюди, скласти тут свої потомлені голови.

І напивались чужі піски доброю червоною кров'ю... Тих, що витиснуті з-під своїх рідних стріх — тут на чужих горбах — смертю засвідчували своє право на життя.

Неспокій ожидань сколочував вечірню тишу... Хвилини пливли. Видовжувались тіні ясенів, яркіш закривавились гори, а синій ліс, що на обрії, червонів, темнішав.

— Ідуть! — сполохав хтось задуману тишу. Від ліса, що на обрії, на доріжці з'явилась хмарка рожевого пилу. Росла і посувалась все ближче. Врешті. Це наша польова кухня, що возила їжу до „бойової“.

— Ідуть! — признав голос бунчужного. Неспокійно трохи. Підвівся з ослона і йшов до воріт. Зі саду не втерпіли хлопці, що там пасли коней. Біля воріт згуртувалась чимала купка цікавих.

Коні в'їхали на подвір'я. Один сіп віжками і стали. Із кізла зіскочив молоденький Тарас. Достойно підійшов до бунчужного, здати звіт, і вони урочисто покрокували в сад, де вишневий цвіт. Решта стовпилась довкруги візника, що порався коло коней.

— Що нового тату? — спитав хтось з гурту. Але „тато“ мовчав. Глипав тільки з-під козирка своїм одним оком (там, де колись було друге, червонілася тільки слизька рана) й цідив крізь зуби прокльонами. Злився на коней і не обходив його цілий світ. Посторонки затяглися й годі було їх зняти з орчиків. Піт із чола спливав йому стружками, він рукавом розтирав його по обличчі й поміж прокльони, чвиркав з досади крізь зуби під ноги. Врешті останній посторонок піддався. „Тато“ взяв у руки віжки, батіг, і коні потюптали байдуже під шопу. За „татом“ услід і весь гурт. Хлопці розсілись на колоді, що лежала під шопою. Ждали, поки „тато“ понапуває коней.

Позакурювали цигарки. „Тато“ закинув коням сіна та, звітривши запашний дим, вийшов з-під шони, і став проти них, рухаючи своїми кляпчастими великими вусами. Це був знак, що він хоче курити. Витяг засмалену „вишнівку“, вибив долонями недокурок і вложив її в рот, між два ряди жовтих щербатих зубів. Його одне-одиноке око всміхалось, хоч лице було непорушне, тільки великі віхті вусів заворушилились неспокійніше та скорше.

— Покуримо,— кинув хтось із колоди та простягнув йому цигарку. „Тато“ прикурив. За хвилину викинув із легенів проти себе величезну хмару сивого диму крізь зложені в трубку губи.

При тому так завертів своїм Поліфемовим оком, що воно тільки білко липало з-під насуплених брів. Чвиркнув крізь зуби і, роблячи собі ліктями місце серед групки, розсівся на колоді. Поклав на коліна свої костисті руки, розчепіривши пальці, та не витягаючи цигарки з рота, став своїм низьким голосом розповідати новини дня. З „бойової”.

Хлопці слухали мовчки. „Тато” не любив, щоб йому переривати. Обличчя їм то хмарилось, то прояснювалось спокоєм. Дехто похитував головою. Дехто твердо спльовував з досади перед себе. Дядьків голос бринів одностайно, рівно. Хтось кинув у траву недокурок і вузька смужка диму виповзала вгору й розпливалась у тихому повітрі.

Пахло вишневим цвітом і було тихо, як у церкві. Тільки дереньчав низький „татів” голос.

II

Бунчужний із Тарасом, вголос розмовляючи, повернули на подвір'я. Лице Тарасові ясніло. Його, звичайно задумані великі очі сміялися нині щастям. Оживлено про щось оповідав бунчужному, розводячи при тому руками. Я порівнявся з ними й слухав. Тарас продовжував, не перериваючи. Учора він іздив службово до куреня. Проходячи селом Н. несподівано зустрів свого односельчанина, далекого свояка навіть, старого дядька Максима, що від кількох тижнів живе в тому селі з його матір'ю.

— Вона так близько, а я навіть нічого не знав про це!

І голос йому забринів м'якою, ніжною ноткою. Очі запалювались незвичайним блеском і радість, неописана радість, розіллалась йому на лиці. І враз увірвались йому слова, молоденькими щокими пересунулася тінь смутку і з синяви очей виринуло щось болісне. Хвилинку ми стояли мовчки. Аж поки повітря, що зібралось йому в грудях, не видерлося глибокм зідхненням і не розв'язало мови. І говорив ще Максим йому, що батька забрали більшевики, ще тоді, як Тарас, тої „визволеної” осені 1939 р., пішов із дому на „другий бік”. Батько вже не вернувся. Хату спалили, а мати перейшла жити на друге село, до нього, до Максима.

Лице Тарасові знову притемніло. Непомітно йому затиснулись п'ястуки, а з уст зірвалося зідхання.

Опісля більшовиків прогнали і прийшли німці. Багато хлопців вернулося до села, а його — Тараса не було. Мати кожний день виходила аж до стовпової дороги під лісок ждати сина. Але він не вертався. Не знала бідолашна, що Тарас далеко на чужині коротав уже дні в таборі за дротами. А потім дали підписати папірець і він опинився в мундирі.

Одного дня знов надтягнула буря. На сході гахкали гармати. Й не дуже далеко від їх села. Німці безладно тікали. Червоні тягли знов. За ними ж смерть і недоля. Багато людей кидали рідні хати і

йшли в далекий, незнаний, чужий світ. Тільки б не під тими. Максим і Тарасова мати поринули також у цій хвилі втікачів, що, як повинь, пливла в незнане. І ось вони причалили в Н. Тут зустріли своїх „хлопців” у сірих одностроях, що на чужих полях кров'ю дописували останню сторінку європейської борні. Хтось з-поміж старших знайомо розповів його матері, що він, Тарас, тут між ними. Наново загорілось материне серце. Ходить щодень по селах і розпитує за своїм сином.

— І бачився ти з матір'ю? — запитав бунчужний.

— Ні! Не було її вдома. Я передав тільки старому, що в суботу дождатиму її в селі Н. В суботу після обіду ми відходимо на відпочинок. Вона прийде туди до мене.

І його очі загорілись радісним світлом.

— Вона прийде... — повторив стиха останні слова своєї розповіді. І розпрощався. Мусів ще нині вертатися туди, на бойову.

Ми знали, що нині він хотів бути сам зі своїм щастям, і тому не проводжали його, як звичайно, ген далеко в поле. Потисли йому дружньо руку, і він — не оглядаючись, подався вузькою доріжкою. Ми осталися на воротах самі. Проводжали його зором. А він відходив усе далше і далше. По вузькій доріжці крізь розлогі поля.

На землю спливав сумерк. Було тихо. Тільки з трави десь обзивався сверщок. На голубе небо виходили зорі і медом несло з вишневого саду. Як маленька, манісенька цяточка майоріла ще здалека його силуета. Він ішов один крізь зелене море піль, несучи в душі соняшну мрію про радісну зустріч.

III

В суботу сотня відійшла на відпочинок, і ми мусіли їхати туди, поладнати всячину на місці. Покурюючи цигарки, ожидали ми в кімнатці нашої квартири.

— Коні вже готові! — кинув крізь вічинеке вікно в хату хтось із-поміж коноводів знадвору.

За хвилину ми з бунчужним їхали туди до М. Дорога вилась між зеленню піль, пропихалась крізь гайки, стелилася долинами біжучи до горбів, звідки по той бік повизублювалась наша бойова.

По всій лінії фронту царила тиша. Ні одного стрілу. Спробувавши безуспішно проломити нашу лінію, ворог втихомирився.

Година їзди і ми в'їхали в опущене мешканцями село, де тепер розмістилася наша сотня. Чорними зівами повибиваних вікон зустріли нас опустілі хати. Порозтворені на розтіж ворота, покинені в неладі речі і несамовита тиша, що царила тут, не підходила до оживленого звичайно образу господарств на весну, і тому вражала нас так якось дивно. Несамовито гуркотів наш віз пустими вулицями безлюдної оселі. Наче б весна не заходила на хазяйство. Наче б спинилася отам на границі за садами, між зеленню піль і

гайків. Тільки біло розквітлі вишні, наче сироти, усміхались крізь розсіяні сльози у сонці золотому.

Ми доїздили до середини села. Тут у кількох більших будинках розмістились наші частини. Праворуч польовий шпиталь. Наліво, через дорогу, старенька церковця, вся у вишневому цвіті.

І тут — якоесь так тихо, дивно тихо. Тільки на шпитальному подвір'ї, на фоні білої стіни чорніє темною плямою гурт стрільців. Під'їжджаємо ближче. Нам назустріч несе вітер сумні тони похоронної мелодії. Зупиняємо коней і йдемо далше пішки. Пісня стає голоснішою. Її мольові акорди зливаються в одне з понурим доквіллям. Чомусь нагадується жалібне „У дві пари... доборовся ти, мій сину”... Із темної челюстину шпитальних дверей виносять домовину. Білі нестругані дошки дивно якоесь відбивають у яркому світлі післяполудневого сонця.

А за домовиною, сперта на рам'я сотенного, старенька жінка. Сонце їй — прямо в обличчя. А воно було біле-біле, як мармур. „Хто?” — майнуло в голові — ми переглянулися з бунчужним. Здвигнув раменами. Ми порівнялись із походом, і я шукаю відповіді в старечих печальних зморщках. Враз ... — думка вжахнула перед такою можливістю — Невже?... І страшний здогад шугнув. Я пригадав: щойно передучора він був у нас. А він так тишився, так надіявся. Очі йому так горіли радістю, як розповідав про своє щастя.

— Вона прийде до мене... — говорив тоді, прощаючись і стискав нам руки, наче б усьому світові хотів розказати про своє щастя. І перед очима мигнув, як на яві — його образ.

— Ні! Ні! Це тільки дивний збіг обставин — це...

— „Тарасова мати. Він упав учора. Снайпер його підстрелив” — чую знайомий голос вістуну З., що йде поруч з бунчужним.

Болюча дійсність стояла незаперечною правдою. Так. Це вона. Вона прийшла нині до нього. По довгих літах розлуки вона знайшла його. Свогого сина. І тепер щойно завважую малий клуночок у її руці. Синові гостинця несла.

Кліщами біль стис у грудях. У горлі щось душить. Я не міг дивитись на її обличчя.

Останню прислугу віддавали йому друзі з його ланки. Домовину зложили на свіжій, вогкій іще землі, край могили. І знов заголосила сумна пісня-молитва. У чистому весняному повітрі неслись дзвінкі стрілецькі голоси. Хтось півголосом проказав молитву. Ту, щоб земля чужа пером була. На колінах. Довкруги цвіли вишні і млісно пахла свіжа зелень. Полковий священник говорив пращальні слова. Війнув від піль вітер, порвав їх і шматочками поніс ген, ген — далеко. Може до рідних нив?...

А вона стояла у стіп домовини, спокійно, непорушно, мов статуя. Мармурна статуя. Бо вона була з того краю, де матері вже до всього звикли.

Зір їй блукав десь у безкраї. Від упертого, закам'яного погляду набрякли болам повіки. І дві великі сльози скотились по її вибідованому обличчі. Як горох. І впали долу, на чужу землю. Дві

перлини.

Сипали землю. По грудці друзі-вояки на домовину. Гуде так глухо. Останню прислугу. Принесли білий березовий хрест і поставили в головах.

Поволі розтанув гурт довкола свіжої могили. Стрільці розходились. Крізь віття дерев просвічувало золотаве сонце, що змучене подалося на захід. Тишина сповила малий цвинтарець. Тільки легесенький вітрець шарудів галуззі та струшував білі, невинні пелюстки вишневого цвіття. Вони падали долів і білими цяпками лягали на свіжу, чорну землю могили.

Нікого не залишилось уже довкруги. Тільки край хреста клячала вона. Мати. Скорбна мати. На траві оподалік білий, як вишневі платки, клунок. Гостинець йому... Тарасові... □

Любомир Ортинський

БРОДИ

У передвеликодніх днях 1943-го року, 29.4. маніфестаційно проголошено творення 1-ої Галицької Дивізії Зброї СС, у львівському радіо. Розгорнуто широку пропаганду — голоситися в ряди української частини проти спільного ворога — більшовиків. Голосилися різні шари суспільності, хоч добровільно — з переконання, що творитимуть зруб майбутнього українського війська, хоч після холодної застанови, щоб навчитися володіти зброєю, познайомитися з новітньою тактикою, а там у слушний час використати це, здійснюючи свою національну ідею, хоч врешті під натиском — рятуючись чи то перед „Бавдінстом”, чи контингентовим виїздом на роботи до німецьких фабрик. Хто дістав таку пропозицію, сидючи як закладник у німецькій тюрмі, а хто просто рятуючись у військову уніформу, коли йому перед „Гештапом”, горіла земля під ногами.

17.7. того ж року від'їхали вже перші новобранці до вишкільних таборів, чи то до умундирівних пунктів: Брна, Штральзунду та Гайделяґру. Ця перша хвиля набору — це були, здебільша, або старшини всяких колишніх армій (польської, російської та давніших українських), підстаршини та кандилати на одних і других, бо через брак українського старшинського та підстаршинського корпусу треба було його поспішно дошколити.

По двох тижнях центром вишколу став Гайделяґер. Проведено селекцію колишніх старшин з-поміж стрільцтва та вислано на старшинські перевишколи: около 40 протипанцерників до Гільверсуму, біля 120 піхотинців до Лешан (біля Праги), та около 80 артилеристів до Бенешова. В Гайделяґрі осталися самі рекрути та колишні підстаршини на вишколі в німецьких СС-сівських підстаршин і старшин. У 12-ох сотнях вишкільного куреня

училося воєнного ремесла близько 2,500 рекрутів. Людський матеріал був добрий, вишкіл, з військового погляду, теж солідно-німецький. По тримісячному рекрутському вишколі біля 1,500 з-поміж них виїхали на підстаршинські школи для всіх родів зброї: піхота до Лявенбургу (бл. Данцінгу) та Радольфцелю (Бодензее), артилерія до Бенешова, піхотна артилерія до Бресляву, піоніри до Градішка, протилетунська артилерія до Мюнхену, зв'язкові до Мерхінгену, адміністраційники до Дахау та санітарники до Праги й Грацу.

В міжчасі покликано нових рекрутів, що опинилися у вишкільних таборах „*Вермахту*” та в добровольчих полках ч.ч. 4-8, котрі вишколювала порядкова поліція. В Гайделягрі осталася невеличка кількість колишніх рекрутів та декілька сотень новопокликаних.

В листопаді 1943 р. проведено вже фактичну організацію Дивізії, творячи штаби: дивізії, полків, куренів і т. п. Назагал усі пости до курінних, ба навіть полкових включно, зайняли українці—старшини, що повернулися з перевишколів. Командантом дивізії іменовано німця „*поліциста*” надполковника Фрайтага, колишнього полкового командира „*SS-und Polizei-Division*”, людину ні характером, ні з тактичним знанням несумісної зі становищем дивізіонера. Пост цей дістав, мабуть, через кріпкі фамілійні позиції (посвоячення по жінках з „*Райхсгайнїс*” Гімлером).

Із початком лютого 1944 р. штаб дивізії та місце дальшого вишколу перенесено до Нойгамеру (Долішній Шлезьк). Щойно в березні 1944 р. починає дивізія набирати вже характеру військово-бойової одиниці. З підстаршинських шкіл поверталися нові вишколені підстаршини, а з різних вишкільних таборів, — перешколені рекрути-стрільці. Формується справжня дивізія зі всіма відділами та підвідділами. Організацію переведено на зразок німецьких стрілецьких запряжних дивізій (не панцерних і не вповні моторизованих) з тією лишень різницею, що аж до від'їзду на фронт, через брак старшин і підстаршин, полки мали по два курені (а не по три).

У часі від березня 1944 р. по кінець червня того ж року в Дивізії кипить гарячковий бойовий вишкіл — зокрема в тактичному співз'єднанні усіх полків. Висилаються щораз то свіжі бійці на старшинські, підстаршинські та спеціальні школи. В червні 1944 р. Дивізія готується до від'їзду на фронт. Первісний плян вислати її на коломийський відтинок змінено на важливіший тактично терен — Броди. Дивізія займає зразу запасні становища в 2-ій лінії від села Заболотці по село Боратин, на просторі бл. 20-ти км. Окопи вже були готові, праця йде над уміцненням становищ. Настрій між стрільцтвом піднесений, ентузіастичний. Прийдеться чейже боронити рідних хат, а що найважливіше — головного шляху на Львів, бо момент грядучої більшовицької офензиви можна було відчуту на кожному кроці. Вища німецька команда визнає цей відтинку фронту за сектор вирішального значення, то й тому

доклала всіх зусиль, щоб поставити опір противникові.

Несподівано 14-го липня дістають 30-ий і 31-ий піхотні полки накази (через Дивізію від корпусу) змінити становища, щоб заткати прогалину після знеохоченому до боротьби Вермахті — на правому крилі дивізії. Прийшлося покинути догідні й добре розміщені й розбудовані становища на позиці в багнистих та лісистих околицях біля сіл Жарків — Пеняки — Кругуїв. Такий самий наказ дістає два дні пініше 1-ий курінь 29-го полка.

Тим часом 16-го липня вечером наспівають перші тривожні вістки: більшовицька офензива почалася ударом на південному відтинку нашого фронту в напрямі на Золочів та на північному відтинку на — Камінку Струмілову — при сильній атаці танків. Зайнявши ті міста, більшовицькі атаки спрямовуються на Бузьк. Ваноситься на оточення наших становищ. Вся важка зброя, що вже від 4-ох місяців стояла на міцно розбудованих становищах, вночі з 16-го на 17-е липня поспішно вицофуються на Львів, щоб не залишитися в оточенні.

17-го липня 1944 р. наші частини вперше зустрілися з більшовицькими атаками, що їх переважно відбито. Чергового дня прийшло до головного зудару. Бій тривав увесь день, зі змінним щастям. Вночі на 19-го липня деякі наші частини отримали наказ опустити становища й вицофатися в напрямі на Олесько. Вранці 19-ого постає замішання в дивізійних рядах — за недостаткою зв'язку тим більше, що ті частини, які ще були лишилися на становищах, під тяжкими ударами більшовицької піхоти та повзів, були розбиті й розпорошені. Тривожні вістки, що ми оточені, та посилені дії більшовицької авіації внесли зневіру в доцільність дальшої оборони. Відчувалася недостача старшин та підстаршин, що вибули з бою, будши попередніх днів пораниними чи вбитими. Усе це причини, що 19.7.44 р. Дивізія перестала існувати як цілісна тактична одиниця. Та завдяки рішучості наших старшин, що остали були в живих: полк. М. Палієнка (згинув пізніше), сотника Дмитра Палієва (пропав згодом), та сотника Бригідера, які збирають розбитки Дивізії та встановлюють нову оборонну лінію перед Олеськом (10 км. в тилу), ті становища тримано впродовж двох днів, відступаючи серед густих втрат, під ударами більшовицьких панцерних сил. На безвиглядний трагізм ситуації позначилися і події 20.7.44 р. у берлінській Головній квартирі (замах на Гітлера), у зв'язку з тим — зрада серед німецького корпусного штабу (перехід на більшовицьку сторону) та майже жодна діяльність у зв'язку з тим німецького летунства (заборонено вилітати з лєтович). Рештки XIII-го корпусу враз із розбитками Дивізії опинилися в повному оточенні.

21.7.1944 одинокий із трьох німецьких дивізій, що зорганізовано тримався, курінь фюзилірів робить при піддержці трьох танків „тигрів” випад із оточення на південь на села Почапи, Хильчичі та Ясенівці, викидає звітдам більшовиків та займає в Хильчичах становища, як випадні для прориву, що мав наступити

чергового дня. 22.7.1944 у ранкових годинах замкнуті в оточенні безладні рештки кидаються незорганізованою масою на більшовицькі становища вздовж шосе Золочів — Львів на відтинки 5 км. від села Ясенівці до села Княже. Більшовицькі сили незначні, проте забезпечені скупченою важкою зброєю піхоти. Після двогодинних змагань більшовицькі становища осягнуто і перші групи проломовиків опинилися в лісах на південний захід від Золочева, прямуючи на Дунаїв, Перемишляни. Ще трьома хвилями 22.7. та 23.7. пробивалися рештки наших вояків тим самим шляхом. В районі боїв більшовицькі тилові частини (передові відділи наступали вже на Львів) провели очистку побоевища, підбираючи ранених та полонених. Перших, кого не розстріляно на місці як „зрадника українського народу”, погнали валками на Красне і далі на схід... Других (за свідченням очевидців) знесено на шосейний шлях Львів — Золочів і по них перекотилися гусениці більшовицьких повзів.

Розбитки з Дивізії, проріджені зрештою, зібралися біля Старого Самбора, звідки перемашерували на Закарпаття в околиці Ужгороду й Мукачева, де, відпочиваючи, вичікують вирішення своєї дальшої долі. Загальне переконання було, що Дивізія перестане існувати, а її членів переминять, хоч на робочі відділи, хоч приєднають до німецьких частин. Цього хотіли перш усього німецькі старшини, звалюючи всю вину розгрому на українців. І з тим самим виступив і командир Дивізії Фрайтаг, шукаючи якогось виправдання для своєї військової незрадності. В обороні Дивізії став лишень кол. губенатор Галичини Вехтер.

Врешті при головнім німецькім проводі перемогла Вехтерова думка — zorganizувати нову Дивізію, тим більше, що в вишкільному полку назбиралася потрібна кількість людей, ловлених головню силоміць відступальними німецькими і малярськими військами на українських землях. Зі старшинських шкіл вертався підшколений у міжчасі нарибок. Тож, щоб направити опінію — радіом офіційно передається звідомлення про „геройську поставу Дивізії на фронті”, відзначаючи старшин і підстаршин, — що залишилися в живих, — залізними хрестами, хрестами воєнних заслуг, штурмовими відзнаками, а командирові, як на глум, надано лицарський хрест — всю ж неславу приписано, виключно, випадкам 20.7. (невдалий пуч Вітцлебена), та моральній депресії „*Вермахту*”.

На кінець питання — чому та поразка під Бродами? Хто чи що було тут причиною?

1. Більшовики стратегічно вибрали дуже догідний на прорив терен, бо місця наступу — це район, де дороги біжать паралельно на південний захід по мочаруватому терені і де недостає поперечних шосейних сполучень поміж головними артеріями руху і наступу, і це внеможливллювало швидке підкинення автами підмог на заатакований відтинок. Наступ із більшовицької сторони був проведений при масовій піддержці танками, літаками, артилерією, гранатометами й великим нагромадженням тактичних резерв.

2. Дух німецьких вермахтівських частин був уже далеко не

бойовий. Справу ускладнювала нескрита ненависть поміж СС-ами й вермахтом, що часами доходило до роблення наперекір есесам, а наша частина, мавши, крім вищого старшинського та штабового складу есесів-німців, ще й уніформами (німецьких есесів), стягала на себе таку ж саму нехоть. Далі слід відмітити, що на нещасливий вислід боїв вплинули в великій мірі випадки в німецькій Головній квартирі із 20.7.1944, а німецьке летунство майже не брало участі в боях, мавши заборону зніматися без спеціальних наказів у повітря — літаками тікали за кордон учасники заговору (слід згадати, що екскадра, бл. 120 німецьких літаків на недалекому копичинецькому летовищі впала жертвою того ж більшовицького наступу), та врешті через наявність заговірників у проводі штабів армії та корпусу (що перейшли на більшовицьку сторону).

З того виходить, що участь одної нашої Дивізії — до того, ще й без панцирної частини, — навіть при найкращих умовах — позитивно вирішити боїв не могла.

Тоді друге питання: чому Дивізія вийшла з боїв із такими великими втратами? Вина тут, з одної сторони, нездарного командування Дивізією людьми, що не то з такою важною ситуацією, але й з фронтом взагалі, мало що мали спільного (*поліційники!*), і тому, як більшовицька авіація розбила зв'язок поміж полками, а то й одиницями, — вони його вже наладнати не вміли. Справи не влегшували відносини в самій Дивізії і поміж німецьким провідним (головно) персоналом, що чув себе і тут, ба, і поведився як „*поліційні пани*” — та українцями, що, само собою, не могли терпіти німців на перехід.

Що ж до самого військового матеріалу, то він щодо бойового духу був першорядний. Недоставало йому головно фронтового досвіду, що незмірно відбилось у хвилинах, коли прийшлося відбиватися під безугавним ворожим вогнем із літаків, танків, гранатометів та артилерії. Так само — неfortunне „затикання дір” молоденькою Дивізією там, звідки втекли старі досвідчені німецькі. І власне найбільш деморалізуюче впливали картини безглядної втечі німецького вояцтва.

І ще: Дивізія терпіла головно на недостачу старшин та ще більше підстаршин — і тут головний сук тих величезних втрат при відступі. Сотнями командували старшини, що не завжди могли вив'язатися зі свого завдання. Чотами командували молоді підстаршини без усякого модерного воєнного досвіду, а групами то вже такі здібніші стрільці часто — рекрути. Нічого дивуватися, що, якщо вибув у бою сотенний чи чотовий, дана одиниця звичайно розбігалася, бо нікому було нею дальше зайнятися. Тим більше, що той т. зв. „хресний вогонь”, що до нього вояк звичайно привикає поволі, тут наступив нараз, а ще й до того в такому скрутному положенні. Врешті, стрілецтво було дуже недовірливо наставлене до німців, бачачи, що ним „затикають діри”. Все разом причинилося до катастрофи Дивізії під Бродами. Не врятували її тут поодинокі виступи очайдушних та енергійних одиниць, як св.

пам. полк. Палієнка, що безустрашною смертю та самопосягненням старалися засвідчити перед світом і історією, що українці вміють вмирати там, де треба.

Тепер про втрати. Від'їжджаючи на фронт, Дивізія числила бл. 17,000 люда разом із Запасним куренем. З-під Бродів вернулося около 2,000, недостало 15,000. Ходили поголоски, що, мовляв мало советське радіо подати втрати Дивізії на 3,000 раненими й убитими та 5,000 полоненими. Приймім, що ці цифри правдиві — тоді ще 7,000 врятувалося з оточення та, за малими виїзками, поповнили Українську Повстанчу Армію, що діяла тоді на тих теренах. □

ІЗ ХРОНІКИ ЖИТТЯ УКРАЇНСЬКИХ ПОЛОНЕНИХ В АВЕРБАХУ

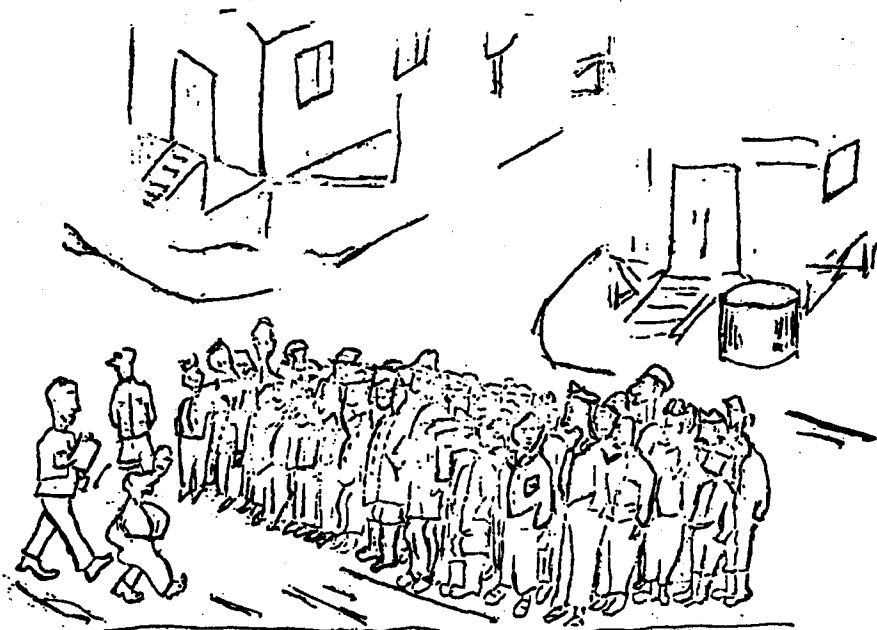
Тутешня група українських полонених це — крім дрібних осколків від різних німецьких дивізій, де вони служили по волі чи по неволі, і присташів при румунській, чи малярській арміях, — головню рештки Української Дивізії та всіляких допоміжних відділів, що стояли в дальшому чи ближчому зв'язку із Власовом. 3.8.1945 р. приїхало сюди через Бад-Айблінг з-над Рігзе бл. 600 чоловіка. У нових таборових умовах нелегко було розмежувати національну приналежність через баламутність в американських властей понять національних й державних приналежностей. І так завжди чимало клопоту завдавали — зокрема коли приходилось щонебудь розділювати поміж українців, чи німців-фольксдойчів з України. Аналогічно було годі визнатися в тонкощах етнографічної приналежності з причини частин українців із малярської армії (Закарпаття) та румунської армії (з Буковини й Бесарабії). Єдиним національно-цементуючим чинником було тут віровизнання: греко-католицькі Богослужби. Нерозвинуті як слід були ще поняття національності і в декотрих „східняків”. Тому числові дані статистичні — за виїзком останніх — тільки заокруглені. У грудні та січні 1946 р. відійшли з малярськими громадянами на батьківщину бл. 20 закарпатських українців, а з румунами бл. 50. Далі ж 25.1.46 забрано й відставлено „кудись” бл. 500 радянських громадян (серед того числа і фолькдойчів). Тепер залишилися переважно українці із західних українських земель, що фігурують в урядовій статистиці як українці — польські громадяни, або як бездержавники (бл. 25). Звільнено до цивільних таборів праці бл. 185 українців, що вступили були до війська після 1.8.1944 р.

У таборі є українців: 30 старшин та 450 підстаршин і стрільців, скупчених ось як: 3-ий „кейдж” — 5 стрільців, 4-ий „кейдж” — 217 стрільців, 6-ий „кейдж” — 25 старшин, 8-ий „кейдж” — 1 старшина, 6-ий „кейдж” — 2 стрільці, 12-ий „кейдж” — 4 старшини та 226 стрільців.

Культурне життя — хоч від вересня 1945 р. умовини фізичної

егзистенції стали стерпніші, — не відзначилося якое різноманітністю та рухливістю. Відбивається тут почасти відокремлення старшин від стрілецтва із 21.9.45 у старшинський „кейдж”.

Найкраще представляється з того погляду таборовий хор, що дав досі за час побуту в Авербаху 17 концертів для своїх та (головно) для чужих, влаштувавши крім того милу Свят-вечірню імпрезу та Шевченківський концерт 24.3.46 р. та ще, водночас обслуговуючи церковні Богослуження. Хор складом 25 членів, що мінялись із звільненням тих, що після 1.8.44 вступили до війська й вийшли на волю, під диригентурою чот. Юрія Гнатюка — належить до найкращих у таборі та репрезентує українську громаду перед чужинцями, — знайомлячи їх із українською культурою. У програмі має хор добірний український композиторський репертуар („Гуляли”, „Закувала”, „Задзвенімо”, „Почаївська Богоматір”, „Ставок заснув”, „Птичий хор”, „Засяло сонце”, „Дзвони”, тощо) — світської пісні та коляд. Свій успіх завдячує, перш за все, енергійності диригента, що серед малосприятливих обставин (із пам’яті треба було відреконструювати партитуру) поставив його на високий культурний рівень. Для кращого зрозуміння чужинцям змісту пісень — помагають поетичні

„Zählappell”, що відбувається рано та вечером, на якому всі PW-s мусять бути обов’язково присутні.

переклади текстів на німецьку мову. Не можна поминути мовчанкою і виступів у німецькій оперетковій групі співака-соліста тенора Мирослава Сови-Малецького, що принесли йому заслужений розголос.

Взяли українці участь теж разом із іншими національними групами (латишами, естонцями та німцями) у виставці майстерських робіт аматорів-полонянників — а саме: мистецькими зразками-взірцями українських народних вишивок ст. десятника Володимира Козака, здобуваючи признання і одне з перших місць.

У шахових змаганнях, що відбулися в першій половині січня 1946 р. в 12-му „кейджі”, українці посіли перших три місця.

Душпастирську опіку виконував кол. польовий духовник о. Богдан Левицький, що працював тут разом із німецьким католицьким духовником (24.4.1946, залишивши громаду своїх вірян, утік із табору на волю).

Таборова школа мало популярна: спроби поставити її на ширшу освітню фахову основу спіткнулась не тільки об недостачу відповідних фахівців, але, в першу чергу, об ненадто велике зацікавлення „масовика”. Введені від грудня лекції англійської мови із 20 слухачів скінчились трьома. Подібна доля і лекцій німецької мови. Ще нижча участь у таборовій школі, веденій німецькою мовою. У спортивній ділянці — дещо живіша трішки участь (не лишень як глядачів) у відбиванці.

Якби якийсь об'єктивний глядач-чужинець призирався збоку нашому життю — напевно сформував би приблизно так свої помічення: „Українці це мелянхолійно-тихий народ, що любить багато співати і говорить кепсько кожною чужою мовою”.

Яка причина такому невеличкому зацікавленню практичними фахами?

Мабуть, ніхто не хоче рахуватися з нелегкими „житейськими” клопотами, вийшовши з полону, та уявляє собі своє життя на лад проходів Адама по раю. Самим „раєм” мали б, очевидно, бути ніколи не скінчені табори УНРР-и, а одинокою працею писання та читання безконечно плитких новельок та віршів — про полукипки, гнилиці та товсті жіночі груди (із обов'язковим наголовком „Гомін”). А в світі думають інакше: що один бухгалтерійний курс варт десятих сеансів не хитрої літературної організації із гучною назвою.

ІЗ ЛИСТІВ, ЩО В РЕДАКЦІЙНІЙ СКРИНЬЦІ

Примітки редакції: Містимо уривки кількох листів, що, поблакувши по поштових станіцях 4-го району, завернули до табору, не знайшовши адресата. Ми дозволили собі їх відчитати і передрукувати текст — не мінявши, ні правопису ні форми — уважаючи, що, може, дійдуть до вух і сердець тим, кому призначені.

1 Лист.

Друже! Прочиш мене написати Тобі кілька слів про мої таборіві будні в Авербасі. Ти знаєш, я завжди мав з українських задач недостаточну, бо я не любив тої романтичної слинявости, що зветься літературою — єдина моя гімназійна слабкість, що мене зворушувала, була хемія. Не можу забути тої колючки, що хтось десь був кинув, що ще ні один українець не починав інакше своєї громадської кар'єри, не записавши на гімназійній лавці бодай одного захалявного зшитка (поезій), або не виступивши в ролі Возного в „Наталці Полтавці”. Тому бачиш, я завзявся і не написав ще ніодного римованого стиха й досі. Тому і від мого листа не надійся „захалявної книжечки”. Як ми розійшлися востанне на двірці у Львові тоді в липні 43-го, то ось бачиш: ділила нас різна доля. По довгих перипетіях, що були ні раз не коротші за 12-ту пісню нудної Одиссеї, причалити прийшлося у Авербаху. Табір полонених. Перше слово відоме Тобі і напевно насуває асоціації з Твоім власним положенням. Друге — то якраз те, що різнить мої бараки й дроти від Твоїх. Отже, так поставити справу дуже влекшує мою задачу — гомерівського опису цієї вавилонської вежі. Я думаю, що ці лягри скрізь на світі у всі історичні епохи мають однакову характерну рису: роблять враження скинутих на купу разом зі своїм лахміттям людей, наталованих у тісні битком набиті нори, де кожний старається нагарбати як мога найбільше дощинок, бляшанок, коробок — повставляти їх у вистроєні рядами батерії, понаприбивати поличок. І головне, чого жажливо кожен не любить, — це рухатися на інше місце, навіть краще. Може, тому що при тому пропадає дві третини наскладаних пушок і понаприбиваних поличок. І далі: скрізь по всіх таборах від віків, мабуть, у моді говорити про свободу й життя на свободі — зовсім навіть не застановившись над докладнішим, словниковим значенням тих слів. До доброго тону тому належить ходити по таборових доріжках на прохід (будувало їх напевно не більше число людей і напевно не коротше як Хеопсову піраміду) і „тужно” дивитись „на той бік” при тому зідтхаючи і заявляючи в голос (щоб усі чули!), що дальше вже не витримаш („Ох, ті нерви!”) і що як настане зеленіш, то напевно... і т. д., що вже навіть кліщики до дроту в тебе закопані під підлогою. В той спосіб набуваєш легко полиску й чару свободолобного орла на припоні (що то десь у якомусь вірші дивившись до сонця ясного). Тим то думаю різниться наш табір від вашого. І тим, що в нас тут в моді (трохи вже

заяложений, правда) говорити про те, як то солодко вирватися з табору тоді, як там десь у Вас напевно зідхає кожен, — якби дістатися до Твого лягру, бо тоді крім унівських консерв зможе набути мученичого вінця, вчорашнього гоненого та гнаного. Усім ляграм від початку світа спільне, мабуть, теж і те, що ще там ніде, ніколи люди ситі не були. Тобі це не новина, думаю, також. І ще різниться мій лягер від Твого: тому, що людина — створіння із власницькими інстинктами — частенько можеш тому бачити тут на смітниках схилені постаті, що збирають усякі колекції бляшанок („здадуться на щось“) з „*драй-мілк*“, „*просесд чіз*“ на те, щоб їх потім — як збереться забагато, — викинути і знову зачати віднова. Зрештою, кожен залюбки вилігується в кублі (урядово ця скрипуца конструкція зветься „*даблбед*“). Встає тричі на день — найменше двічі. Зрана й увечері на провірку („*цельапель*“ — чи не зредукувалася якась одиниця?), тоді робить те, що за нього ніхто другий зробити не може, їсть і спить далі. На полуденок не все навіть сам встає: „*кумпель*“ (за дижуром) під каністру миску підставить і подасть у ліжку. Розмов про „свободу“, отже, найчастіше почуєш тому в двох обов'язкових вставаннях (єдина нагода побачити дріт!). Вечорами можеш бути свідком, як народжується казка. У вечірніх сумерках люди — ті звичайні люди, що перепорпнують смітник за біксами, виростають до величини гігантів — у власних оповіданнях про „*айнзаці*“ і фронти. Дивуєшся, що Ти міг ходити собі так поміж таких багатирів, не помітивши їх серед будня. Усе було би в порядку, якби не те, що я часом припадково бачив ту саму геройську описану подію і вона ніраз такою „симфонія героїка“ не була. Починаю сумніватися в найгероїчніші навіть описи, що в них дотепер вірив, бо починаю підозрівати, що їх складано в лягрі та ще й вечером. І сказав би хто, що в таборі скучно. Та ж тут Тобі на очах пишуть цілі складки такого цікавого роману, як Гашеків „Швейк“. Людина тут настільки „находчива“, що більшість навіть у карти грати (одна з найголовніших духових розривок тут, — найпопулярніші: фербель, тисячка, — не знайдеш книжки, де б на чистому скрайці не стояли виписані сальда довгих „*дебети*“ і „*габети*“) ухитрюється лежачи. Думаю, що в повоєнних словниках прийдеться виправити фразу „відсидів у полоні“ на „відлежав у полоні“. Але я повинен Тобі сказати, що був змушений змінити свій погляд на істоту всесвіту: я завжди (обсервуючи зарядження „амі“ властей) був переконаний, що все в світі це вслід припадку, — проте придивляючись бараковому життю, дощукувався слідів доцільности теж. Уявляєш, як десь серед тропіків ролю грабарів грають терміти, — так тут, братку, ролю будильників, ерго провітрювачів бараку, відіграє непосидючий фавствівський дух працьовитих ремісничих рук. Живемо, знаєш, півтори сотнями в темних, як нори, бараках (в Новій Європі тут були коні). Десь від 8-ої години ранку увесь барак гуде таким ритмом молотків, клепал, пилок, пильників, сокир, що йому хіба гук Гефайствої кузні міг би дорівняти (дуже нагадує американську джезову музику). Люди пиляють, пилюють, ріжуть,

вирізують, розрізають, перерізають, рубають, колять, розколюють, товчуть, молотять, клепають, клеплять, заклепують, луплять, дзенькотаять, обряжають, дзвенкотять, нютують, скригикають, довбають...— Грінченків „Словник” далеко не має стільки слів на ті всі роди звуків. Як знаєш, навіть такий невразливий на тони й музичні ритми чоловік, як я, — не видержую і тікаю надвір. (Ти ж, певно, пригадуєш собі, що мені ні раз не виходило, скільки раз я не брався ще на гімназійних вечірках взяти ту ліричну секунду в „Реве та стогне” чи — як мелянхолійне „Стоїть гора високая” завжди набирало трагічної закраски, — скільки разів я долучувався своїм шовковим тенором до Вашого трія). Викують тут, братку, всячину: загальний попит (а де попит, там за Смітовим ліберальним капіталізмом мусить повийтися й пожада), на алюмінієві бранзолети (стверджую, чимало подібних мотивів орнаментальних із тими Пастернаком розкопаними в Крилосі — з бронзової доби), на папіросниці, де на кожній мусить бути написано „Авербах” і вигравіровано бодай одне серце з монограмом. Серця становлять неменш важливий орнамент бранзолет і тим спеціально відрізняється від Пастернакових бранзолет. Матеріал цього куншту — це попередні алюмінієві ідунки й фельдфляші. Другий, менш галасливий цех, становлять тут кравці. У попиті: цивільні штани і блюзки. Виробничий матеріал: підшивки до військових плащів, і головню „швіцують” „амідеки”. Якщо читатимеш колинебудь про мільйонові кошти удержання Америкою полонених, то знай: левину пайку того бюджету становитимуть коци. І як ще щось приводить американців на думку звільнювати полонених, то це в першу чергу проблема вічно бракуючих коців. Аналогічно з черевиками. З тим, що попит тепер зріс на вітрівки-мешти (що вимагають порізати на них пару амі-черевиків на підшови та пару „коміс-фільчаків”). Всі „удівительності” можна оглядати що неділі перед і по Службі Божій під тутешнім бараком-церквою (як колись „на Петра” під сокальською катедрою). До гордоців дистингованих сальоновців належать ще, само собою, вуси і борідка (школа тільки, що американці так мало дзеркал привозять до табору...). Із інших популярних мистецьких виробів слід згадати цигарнички (із кістяних ручок щіточки до зубів, або менш „удівительних” — із держаків митлових). Із кравецьких — шапки всіх фасонів: від „йо-йо” до американських „*tin-mon*”. Духовий корм душам — паролі (тому що полонені, як і всяк лягровець, — живляться не лишень каністрою). Зразу це слово для мене (що привик був лишень до німецьких абстрактів на „-унок”), виглядало чудно, як американська консерва із „Ц-рації”, тепер стало нудне, як заклик до американського вояка скочувати рукави перед москитами в малярійних теренах. А паролі найрізноманітніші — склясифікувати не легко: перша і найважливіша категорія, що подає, чи завтра три зупи чи дві й кава, скільки хліба: 225 гр. чи 450 (в суботу на два дні 900!) й чи є ще якась „шміража” до нього, чи лишень зуби й

ніж. Ця категорія паролів не тратить ніколи на загальному інтересі і ще найреальніша, бо її, звичайно, найлегче справдити — вичекати до наступного дня. Друга категорія це на тему тютюну — чи він прийшов до магазину, чи ні — цікавить уже меншу частину лягровців, бо курці — не всі. А некурці (а до них належу теж) не переживають тих радощів у такій мірі, бо тоді, як дають тютюн, то попит на нього менший — і виміняти за нього можна далеко менше. Тоді, ж як його не привозять і за пачку можна було б здерти в троє стільки, — то його і в нас, некурців немає, бо промінаний уже. Так, як видиш, мої заінтересовання тут у таборі зросли включно до Смітової політекономії. Але в Тебе там хіба теж? Третя категорія паролів, що перестає цікавити й стратила довір'я в іще більшій частині полонених, — це чутки про звільнення (навіть і в ту панно, що говорить по-англійськи, що Ти раз було писав мені.). Так, що з такими навіть не пробуй показуватись, бо Тебе висміють. Ще ні раз не справдилися. Підвели навіть ясновидців, що довший час тут втішалися немалою популярністю. Ночами пробував дехто навіть духів турбувати такими запитами, чи будуть „ентлясувати” на англійську зону. Але всіх їх, і духів і ясновидців, надули американці. Такі часи. Те саме можна повторити й на тему паролів про незабарішню війну з більшовиками. Четверта категорія паролів — це про „вивіз” (свого часу положливо таємничі: „Є! В гавпкквартирі! Я сам видів — п'ятираменні на автах, а пагони як дощинки під хліб!” Звичайно — питали, переконували, матюкали, підписували і записували. І потім частину громадян найдемократичнішої — демократичні видали. Дехто був навіть такий дурний, що зісунувся з глузду потім. Назагал паролі потрібні. Бо багатьом дають дуже вигідне, повне моральне право — нічого не робити, нічого не вчитися: („Знає ті нерви! Ох, ті нерви”! І Твій співбесідник хапається за голову). У Вас там, думаю напевно подібно. Бо люди за всіх часів, усюди подібні.

Питаєш мене ще, як серед тої вавилонської мурашні наш Йван. Не інакше нашого Йвана з-перед двадцяти і сорока років. Має всі добрі прикмети всякого таборовика: не любить, щоб його рухати, й сам не любить рухатися. І ще має свої щирі українські прикмети. Серед усіх тутешніх мурах помічаєш соціологічну тенденцію згуртовуватися, триматися купи. Тоді, як наш Йван не любить бути в купі — волисть критися розсіяно поміж другими. Спитаєш чому? Він завжди тої думки, що там легше переховатися від усяких можливих кривд, і в першу чергу можливих несправедливостей, які сипалися б на нього, як із Рога Обильности, якби він виступав під власним іменем, — бо весь світ, очевидно, заприсягся на його кривду. А так поміж другими, — постоять за свої, то й разом за його права. А як у Тебе там? — Таких тенденцій не помітно? — Як у демократії. — Звідки так? — Йван не каже. Але недоговорено, подумайся, що Йван там у відшальованім дошками свому серці таки потроха помариковеує, — нащо то він читав колись за стодолюю в кропивах (аби тато не виділи!) „Дзвіночки”. Бо якби не ті

„Дзвіночки”, то був би до Авербаху не залетів. Але Йван недовірливо мовчить. Тому він підзорливо тепер до всяких „Вунрів” навіть (і пачці не вірить уже). „Ліпше напишу до свого „бавора”, — може, він має для мене місце”... А чому? — Бо Йванові говорили про чуда, що існують у світі. Як тому двадцять років! „Ех! Темна наша батьківщина”...

Здоровлю

Твій Кгф. Нр. 6..745

II Лист

Містимо листа, що, обійшовши всі українські табори в Німеччині, повернувся назад до нашого табору полонених.

Дорогі Вуйку! Слава Йсусу Христу, а незадовго, жи так ту тота почта ходит, то вже можна буди Вас повинчувати з крашінков, пасков і ковбасов, Христос Воскрес — Воістину Воскрес! Довідавімсі від Гринькового Мілька, жисти пустили свій гадрес в газету, жи пошукуете всіх знайомих і рідних і швагра відізватисі до Вас. Том си подумав, жи сі дужи врадуети, як я до Вас напишу. То жисти красно зробили, жи питаєтисі за своїм швагром Пилипишином Йваном, — я з ним служилисмо в єднім регіменті. Ни розлучалисмосі з ним ще від тогодіноньки, якесмо разом виїхали до войска з Магерова. Ще си ниньки сплакну, спімнувши тоті красні слова, якимисти нас тогди від того вукраєнцкокого комітету прощели. Ая. Як нинька, паметаю, якести друкували ми на машинці тоті бицульшайни і якем тогоди купив для мої Касунькі від Вас тоті цялові, жисти аж з Кракова привезли. Ніяк сі не хтіло відчепити гівчинисько, якем відїжджев, на тіі бицульшайни панчіх не давали. Гінзіло ми цілими дзема. Том тогогіненька видав всі тіі грийцарі, жим си був прівіз зараз по польські войні від бавора, тай тіх, жи за ялівку з контингенту. Що то тепер тоті бідні під большіками робіт. Гирко певні гарують, то видити з Вашим швагром мисмо сі не розставали, трималисмосі купи цілий чис, аж нас розділила більшивицка кулі під Травтмансдорфом. Асмо си так нираз мітикували разом, що то Ви там пороблесте тепер бідні, кількосмоси спімнули в тих штільюнках тоті Ваші красні примови про Вукраєну і тих кнезів і козаків, тогди якісмо відїздили. То Вам тепер відписую, же сі зі швагром ни здибити більше, хіба на Йосафатовій долині, бом го сам поховав власними руками таки там в Штаермарці. Але ми відпишіт, ни кремпуйтисі, вуйку, жи я в лягру, бо ми чисами дужи туво немно. Такої нуди дістаю, жи ну, — як си роздумаю, жи не маю більши краян, йно Вас. Бо туткай дістав якосьту Перепелиців Михайло лист від свого стрійка, того, жи був за німаків тройгиндлером ві Львові, — то пиши му, жиби сі стримав писати до него, бо він сі старає за шифкарту і афідафіт до Бризилії, тай ни хоче, жиби сі Вунра довідала, жи він мав когось в лягру. А Ви сі, Вуйку, ни кримпуйти і напишіт тих пару

слів чис від чису, бом сі тут дужи стужив за своїм домом. Бо що з тими, жи під Микитов Хрущовим та Йосифом Висьоровичом, то ни знати, ци живі. Гай, гай — йинчі то були чіси тогди, якести говорили там на станції. Але як то кажут: „перебулисмо пайщину то і перебудим ще й конституцію”. Тай ми напишіт як сі там має вуянка, ваші Марусі, ци ї ни треба возити до дохтора, босмо ту читали в газетах тай в пастирских посланіях, жи сі дужи публічет в тих гуртожитках. Йно і того, хрять Боже, ни кажіт жим таке писав, бо би сі дужи желувала на мене.

Перепрашею Вас, можем ту шо не граматичні написав, алем скінчив но штири клясі в Маґерові, то сі ни дивуйти.

Поздоровлею Вас там зі всіма Вукраенцями з Великоднов Пасков. Христос Оскрес, Мое поведені тутка добри, якого і Вам жичу.

Йван Бандз

Лист мав дописку на конверті: „Адресат анбеканнт! Ніхт гір! Ретур! Ноє Аншріфт абвартен!”

III. Лист

Іще уривок з листа, одного з тих, що не проходять крізь цензурне цідилко прагматичної випадковости нащадків безсердечних пуритан, одного з тих задротно-авербахівських.

Адреси не подано. Може він, адресат, залишився там, де меланхолійне, голубе, баранцями закучерявлене небо призирається собі в зажурених Дністрянських хвилях. А може, йому так само зазулею кує серце на заборолі тайгових борів із „грустного” Сівера?

„...На обрїю видніє пасмуга Чеського ліса (ах Господи, скільки ж нам іще тої егзотичної географії призначено відкривати на цьому „закороткому” віку?), що на південному сході зливається з голубими далями Тевтонського неба. На клаптику баварської землі замкнув Золоту Волю колочий дріт. Гей, ви, що знаєте, мудрці — одкажіть, чи взагалі існує на світі те, що волею звуть, чи це хтось божевільний придумав цю „фату моргану”? Сюди прибій після гігантної хуртовини на океані загнав сколену дощину з українського судна — жмінку полонених. Тверді картини, де очі бачили і бачать обнаженими зрештою пришмінковані прикмети того „анімаль соціале”, ця гола правда зашнурувала недовірчивістю уста. І тільки очі, коли їх ніхто не підглядає, зраджують синім небесним долам вихохані материнською груддю жемчуги. Як монотонні сильвети часових, обступили душу в одне ті самі німі запити. Невже не бачити більше запилених подільських шляхів? Гей... „Коли одпочити”...? Ти ж бо вже й „народився” під охороною кулиметних цівок, ба й „воскреснеш” незабаром. І облітала тоді думка, як сивая зазуленька усі сади. Щедрий вечір, милий вечір.. А коли то вже врешті „А вже весна воскресла.... — А що ти нам принесла?” — і цей, віками вже тужний, ожидано—незакінчений кінцевий акорд заступлять мажорні хорали? Коли врешті запалять скити на горах вогні перемозі

Ормузда? Всупереч консервативним легімістичним лобам і шовковим церемоніальним циліндрам... — Тоді не тільки зашнуровуються добродушні слов'янські губи, але й уперто затискуються врешті, розцілюватися готові з кожним, щоки. А із зиніць никне Голгофта полтавської синяви. Роз'ятрується темінь Єгошуйних комонників... Хай і не бачити завтрішнього в'їзду в Єрихон, але ми будем та робоча кольона, що мостить на стільки то ярдів шляху вперед тим, що прийдуть по нас. Прийдуть уже не тільки з добродушними піснями, (що в них можна знайти навіть красу). А вони прийдуть. Бо віримо в дяька, що ходить за плугом та істиком у правиці оббиває чересло."...

Твій Крф. Нр. 60..57

Українські видавництва по цей і по той бік океану прошені передрукувати, може адресати відгукнуться. □

Мирослав Шарко

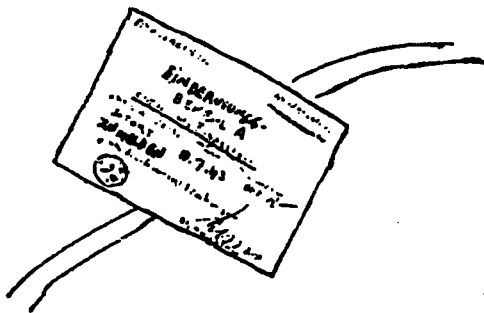
КЕДЬ МИ ПРИЙШЛА КАРТА...

Прийшов нарешті той довго вичікуваний день від'їзду. Скоріш, ніж здавалось.

Востаннє проходив кімнати. Пробігав пожадливим поглядом обстанову — хотів закарбувати собі в пам'яті усе, щоб надовше осталося тепло від приютливого домашнього гнізда. Чимсь млісно-теплим несло із кожного кутка, пряло золоті пасма в минуле. Невидні нитки споминів в'язали його з кожною дрібничкою, не хотіли рватися.

Старий, припорошений трішки в одному місці (стирка не засягнула) фортеп'ян привітно усміхався білими клявішами, висовував ноги, не давав пройти. Змахнув ще сиву латку рукавом.

Обдивляв усе: полинялий килим, образ Пречистої (він нині

був якийсь інакший, не той, що кожного ранку), стіл — де кожна пляма це котресь не таке собі просте „ікс” із альгебраїчних задач (мусів зводити нераз неодну виміну поглядів), далі — риски олівцем на одвірку дверей — його щорічний ріст (прийшло йому чогось на думку, що він повинен бути навіть дуже високий). В куті несміливо тулилася за піч його шапка з книжками. Відбивалася в дзеркалі струнка панянка-гітара, а великий, темний годинник на стіні рівномірним „тік-так” про себе відкроковував час.

Призадумався. Зір його впав на олив'яні фігурки жовнівів, що незважаючи на нікого приглядалися, горді на свої струнки постаті, у дзеркалі із туалетного столика. Нагадалися колишні дитячі іграшки: завзяті баталії олив'яних істот, криваві січі, олив'яні інваліди по війнах із лютим Петром-царем.

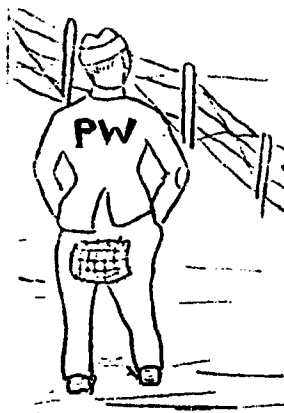
Із урочистістю стародавнього лакея, хрипучи ржавіло серед тиші вдарив годинник шість.

Здрігнувся. Обірвалися нитки споминів. Пора до поїзду. У вікно кокетливо зазірало липнече сонце. Прижмурюючи від світла очі, підійшов востаннє до батькової знімки. Довгим німим поглядом попрощався. Силувано переступив поріг. Ще раз оглянувся. Хотів врізьбити в пам'ять усе та вкласти поміж пам'яткові фотографії ще одну. Враз стало йому якось смішно й він рівно затраснув двері. На все...

Прошло три роки. Вказівки годинника минали шосту. В альбомі споминів ожили яскраво-теплі стіни, а сонце (як перше) жмурило очі крізь дроти до бараку. Нагадалися олив'яні жовніри зі столика перед дзеркалом. А потім пригадалися (як із альбому) знайомі обличчя в зелено-сірих одностроях. □

ВІД ВАГРАЙНУ ПО АВЕРБАХ.

Від редакції: Містимо документальні матеріали, записані незугарною рукою, заплісніло-пожовклих листків, що їх знайдено під сінником у кол. 6-ій сотні, викидаючи гори бікс підчас генерального чищення по тих, що, будши при війську від 1.8.1944 р. були відпущені з табору. Автор невідомий нам ближче Гаврило Самовидець. Тому що в цьому оповіданні можна знайти повні оберемки матеріялів до мартирології українського стрільця на чужій чужині-скитальщині, і щоб, як хтось у майбутньому перевидаватиме Печерський Патерик, мав нову копію всеукраїнської слави драматичних сторінок „Поza межами болю” і порядної кухні, — публікуємо.

СИНОПСИС сиріч КРОЙНИКА ЛЮДУ ПРАВОСЛАВНОГО МАЛОРОСІЙСЬКОГО списана з пам'яті ГАВРИЛОМ САМОВИДЦЕМ

Про зіло героїчні трафунки Йівана Рубанека серед окропностей страшної недолі і немени жахливої долі, що його біла від Ваграйну до Авербаху після того, як його розбили під Фельдбахом.

„Джермені-сиррендер дей” (на східньому фронті 7.5.45.) застав 14-ту Дивізію „Галичина” (перехрещену в грудні 1944 р. на Українську № 1) на південному відтинку східнього фронту — на схід від Грацу. Доказати треба було нелегкої штуки тактичної: лишити більшовикам фронтову лінію, самим же ж утекти до менш демократичних альянтів — на захід. Тікаючи спішними маршами разом із іншими німецькими частинами, що пробували вдати те саме, — пропало всяке чуття поміж поодинокими одиницями Дивізії, а то й ланками з'єднань. Спасались на власну руку, бо кожен здогадувався приблизних можливостей російського полону. До англійців! До американців! — За всяку ціну. Кожен довіряв надалі тільки „фюрунгові” своїх власних ніг, завіряючи їх евентуально першому-ліпшому рідше залюдненому вантажному автові, що повзло серед потоку інших на захід. Очевидно, на так довго лишень, поки воно не зупинилося при найближчому „затвердженні”. Тоді хвилі карних учора пруських гоплітів, обвантажених „клямотами” (додому!) лишали позиції при хвості

пристанулої валки й обсідали такі ж самі на чолі. І так — аби вперед, тільки побачити-но англійські уніформи!

Стрінулося декількох із „Песячої” (усіх „нікс-віссен” дуже легко пізнати), то звичайно трималися купи і переповідали собі найнесотвореніші історії про відкриті рамена повітати в Фелькермаркті, Клягенфурті, Шандрука, англійців та „Комітет” (як звичайно!). Та й ще про те, хто де по дорозі загинув. Зчаста проте кільканадцять кілометрів далі впереді ви стрічали неждано серед клунків та людей на якомусь вантажному авті неодного зі своїх добрих знайомих, що за спокій його душі ви вже були Отченаш відхарамаркали. Люди переповзали через непролазні піднебесні звалища Альп то на руках, то на плечах (ті самі, що вчора не виділи й не лізли на гору, вищу за Кайзервальд). Перепливали через рвучі гірські річки (ті самі, що їх ще вчора довго треба було переконувати, щоби влізли в балію, повну води). Як? На те самі вони відповіди дати не могли. Мабуть, так страх плодить найбільших очайдухів. Несміло вилазили з-під лісків і питали, чи тут американці чи „руски”.

...У Тамсвегу (Зальцбург) розійшлася одним дорогою на Філлях і на Ріміні, а малій часточці (із загального числа 22,000 голів, бо з крісами рахунок не вийде! — у дні капітуляції) на Раштадт під американських 49 зірок — до Авербаху. Незугарна таблиця звела тих усіх до Фляхав, минаючи таку саму безпризорну власівську групку, що з розпучкою французьких аристократів по революції 1791-го, на еміграції ловили останній мед („кунстгонір”), бо й так далі жде безвиглядність Ялтинської конференції. Але вони того не знали. У нас теж ходили серед тої групки 200 людей найфантастичніші оповідання: ждали, як людство колись, — якогось Месії. У міжчасі із гір стікали потічки розполошених учора більшовицькими танками. Хтось, хто вів коня, й той врешті полетів стрімголов у гірські безвісті. Але людина витримала. Бо вона мусить. Коневі вільно було так просто розв’язати квестію скитальцями. 14.5.45 ці зішкробки перекочували у вузьку, як шийка від пляшки із шампанського, долину Ваграйн. Їли конину (200 сирого на долоню та 20 гр. сушеної картоплі — розуміється, в теорії), кляли німців (бо крім літанії довгів, вони, і тільки вони, не допускають нам говорити з американцями). Бо якби так представити тим свої болі — перекласти делегаційно „Ілюстровану історію українського народу” проф. М. Грушевського в однім томі (хай із 1919 р.) по-англійськи — ну, то вони б напевно приїхали автом (як до Бухенвальду!) — забрали б усіх на авто, посадили б на „шифу”, ну, і з парадом завезли б до Америки. Так думали. І терпеливо ждали. Повірте, нема нічого більшого на світі, як уперта терпеливість нашого дядька, коли він вірить і жде. Отже, віра й німецька фельджандармерія згромадили в Ваграйні нас близько 600. І коли врешті американці набрали переконання, що з гір не стече вже більше нічого, а навпаки, як при кінці світа — потічки завернуть назад у гори, — („маршферфлєгунгу” не давали!) — тоді відкоркували пляшку Вагранської долини й братія рушила зі западеними

животами, надією (вже менше на Америку, але бодай на „ентлясунг” і на „бавора” в Німеччині) розблиснутими очима із гір до залізничної артерії. Первісні віруючі потроїлись (на близько 900), покищо залишивши в горах новими панами і всяке захоплення зненавидженими горами. По дорозі — сцени з „освобожденими”, п’яними не тільки самим визволенням — „остами” (у нас їх давніше звали — „советами”). Були й триповерхові лайки на адресу всякої „бандеровської сволочи” та навіть спроби топити „фашистів” в Мурі (цим разом географічному). Червоні великі звізди на їх кляпах та п’яне геройство мали відкупити їм завтра два роки менше робіт для „батька” (за те, що колись сміли були засумніватись у Хаенаан чи Едем партії і далися завести в капіталістичне пекло, звідки всякою чумою дхне). Ті крикливі пописи мали їм скоротити політичну карантну по приїзді „на родіну”.

1.6.45 приїхали ми до Еберфінгу бл. Вайльгайму. Уперше ближче познайомились із американськими консервами й танками. Одне й друге вийшло, проте, на здоров’я, бо наші милі опікуни-німецькі старші брати відділилися від нас — „не беручись нести відповідальности за такі елементи” й залишили нас в опіку американським танкам. Через неприємний інцидент (розбито на залізничній станції вагон із американським військовим добром, яйцями, консервами — а що власне тоді на станції одиноким помітнішим транспортом був наш, ну, й що випадково знайдено серед наших „хлопців” підчас ревізії занадто багатьох таких консерв (не могли зрозуміти, що ті консерви не стоять у жодному зв’язку із їхнім голодом), — то німці відділилися.

Провід новим табором перебрав сот. Володимир Козак — як найстарший чином. Долина над солодко-тепловодним потічком не належала до найприємніших нічлігових домів. Воші плавали не тільки по воді. А в очах чорніло не тільки від сліпучого червеного сонця. Почалися перші уроки навчання нової мови (магічне на всі можливі ситуації „*O-kei*”) і безпосередньо вивчання нових панів. Що духовна надбудова родиться аж коли напхана матеріальна база, то про те доказувало пасивне відношення до „таборової ватри”, що під гаслом — „Палім таборові вогні!” (до ліса було досить близько!) — гляди: довга, як великодня ковбаса, інавгураційна мова мгр. Максимця, мала розрадити голод душі. Про найкращі навіть зусилля чот. Шарка (розповідав „віці”, що від них уже тисячу років тому рвалися людям кишки від сміху — отже випробувані) та інших музично-вокальних точок — (що мали як Сиренин спів Одисея заманувати невгнутих вартових від танків — для „*фратернізейшен*”), то крім кількох омлілих на місці та огризливих споминів із промови інавгуратора, — на все, „крім їди”, збайдужілу публіку — більших вражень імпреза не записала. Не легші покотилися дні і на новому місці — над Рігзе, біля Мурнав. Привернути „*гальтунг*” („*мілітаріше*”) мали помагати до шнурочка вистроєні, зі шувару виплетені стріхи. Аматором нашої історичної давнини у хвилинах гарячування привиджувалися в

тих конструкціях Січові курені. Інші знову (чот. Скіра Ясько) із гордістю вказували всім принагідним візитаторам (що приходили були, очевидно, з куди діловитішими заінтересованнями: чи przypadково добрий, милий, старий знайомий законспіровано не курить, заховавшись від дим-всевидючого ока курця) усю подібність у мініатурі геть до подробиць — до подільської стріхи — тої зі соняшником (але без „задника”). Проте вони — всі ті підтягання на „струнко” й „на право глянь”) тих хат, — ще найскоріш нагадували собачі барлоги з рачкованим влязом. Але в життю людям не можна недоцінювати ваги райдужних красок фантазії, — що інколи відіграють важливішу роллю на хід випадків, як найдійсніша дійсність. Отже: *„тамо сидяхом і страждахом психічною мукою велією, спом'янувшє всі ті прелесні сласті”* Словачкини й Штаермарку, а то й наших рідних національних галицько-всеукраїнських пирогів.

Можна було насолоджуватись видом романтичних краєвидів на баварські Альпи й на розлоге озеро, що шепотіти могло вам вечорами унизу, майже під ногами, про найромантичніші речі. Але думка завертала вам консеквентно до того самого невблаганного умовного речення: а що було б, якби ті сині гори (ох, якби ви знали як люблю я взагалі гори...) отже, якби ті гори перемінились у велику (бодай таку саму об'ємом) стирту пирогів (тема бачте не нова: щось як у Чапленковій повісті). Суютись, бо не знаходите собі місця. Та ж бо тоді сталося б нещастя. Не стримали б 700 голодних животів від гураганного гальопу ні американські танки зі скорострілами, що дримають на горбах, ні озеро, що розцідилося повперек до тих гір (воно, у тому випадку, думано, перед рештками тої „14-ої” напевно з жахом утекло б на боки). Ну, але що все-таки світ — це логічно продумана конструкція, — то такого не сталося і ви з полегшою відідахаете. Тільки оживлена думка довго працює ще коло того мотиву — гори пирогів.

Від Еберфінгу різниць було ще більше інших: над озером у шуварах та в засмердженій, плиткій воді жили п'явки. Вправді не легко собі пояснити, з чого вони жили передше і як вони співали причіпитись до сонцем на пергамен обсушеної шкіри, розвішеної сушитися на ребрах (знаєте, я тоді вперше емпірично, наглядно пізнав, — скільки людина має ребер!), і глянь: не тривало довго і вже тельбуховатіли. Виходячи на озеро, ви б ніколи не сказали, що вони можуть бути в тій темній і холодій воді. Але вони проте були. Це очевидно давало моральне право більшості не ходити митися місяцями. Лежали отже по будах („курнях” чи там „стріхах”) і мріяли, що було б, якби ті гори макітрою пирогів стали. Але гори не стали і — вони мріяли далі. Тому то й одинокими імпрезами духової розваги на ширший масштаб були денні (тільки денні! І ні одного вечірнього хоча б) таборів накази (сумма суммарум було їх близько 67). „Персоне драматіс” мінялись, та назагал, найбільшим завзяттям тішились виступи сотника Бойцуна. Поважні, драматично-напружені ролі брав поручник Ортинський. Авдиторія

завжди німо-засугерована, коли він появлявся на котурнах і „плював балак”.

Проте слід відмітити, що навіть серед таких украй несприятливих назагал обставин українці засвідчили свій здоровий оптимізм перед історією. Назагал не втрачено віри на краще майбутнє і на звільнення. Не вгавали і надалі розмови на от-от близьку війну, на авта, що зараз десь із-за горбиків мали виїхати й привезти для всіх американські уніформи і, що важніше, американські бікси, що за них зрештою так дорого треба було платити годинниками („*вріст вач*”!) та фотоапаратами („*камера*”!). А що українці на всіх етнографічних національних землях в Україні і не в Україні суших — однакові (без расових і віроісповідних різниць), то само собою, що так думали не тільки ті, що сиділи (термін не підходить тут краще: „лежали”), а й ті, що приїздили. „*Покишене серц*” не втратило свого знахорського значення зі смертю Сенкевича.

Тоді вперше появилось те нове слово, що тепер набрало такого всеохопного вжитку — **пароля**. Найбільше пароль про „*Ентлясунг*”. Кожний із німецькою педантичністю навіть укомбінував собі всі відповіді, відписував адреси, куди хоче бути звільненим. (На біржовому ринку здвоїлася папіросна ціна на адреси „*ангигеригів*”). Невсипуший (навіть у обідню пору!) „полковий адьютант” чот. Ратич бігав по будах і зловивши за ногу власне солодко півсонно-замріяних „*шіців*”, що йно возили „*ферфлигу*” із „14-ої (Українська № 1)”, випитувався за цілою хмарою п’ятициферних номерів. Діло не просте, бо не один з них мав тільки на чотирьох клаптиках зношено-запорошеного паперу виписане солтисом у Рафайловій своє прізвище, дату уродження і згадку про хрещення і воно не було так просто довідатись як іще, крім „Йва”, кликали його в його рідних „Дідько-добраніч” — кажичах. А тут така коפיця „*лявфендер*” номерів, — ледве чи й Гавс би їх зятамив. Найневигідніша річ воно бути в полоні адьютантом або бунчужним. Там уже краще або комендантом полку (лягру), або сотенним або звичайним „*шіцою*”. В перших двох випаках маєте багато відповідальности і нічого до роботи, в другому випадку ні того ні того. При війську воно трохи інакше. Ці наші цінні житеві помічення хочемо передати у віковий досвід усім українським національним грядучим поколінням, якщо вони колинебудь попадуть у якийнебудь демократичний полон. У найдемократичнішому полоні ті речі виглядають трішки змінено.

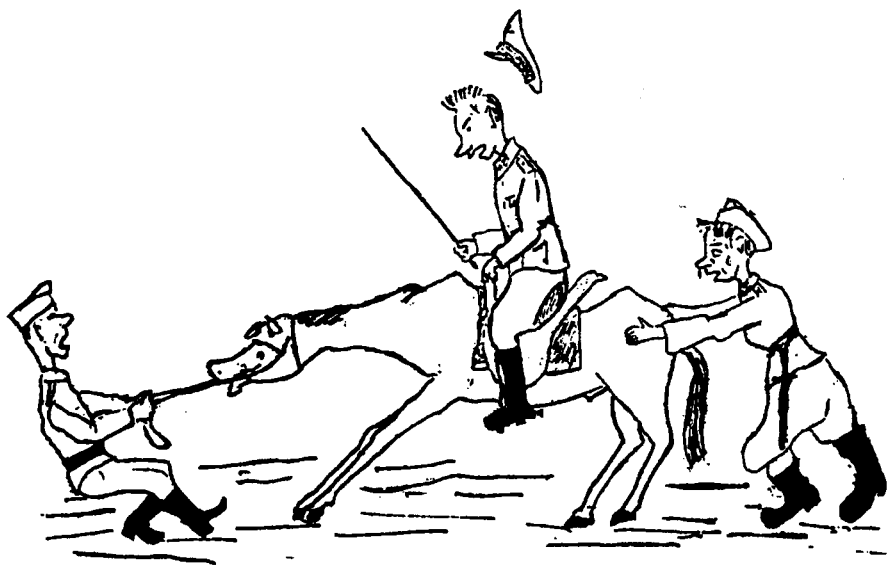
Але, що життя, на щастя, має свої, — крім визначених згори „*Дурхганг нур гір! Ааллен андерен штеллен стренгстенс ферботен*” — то очевидно ніч — мати бачила відважні рейди сміливців поза обсяг визначених „*грєнцлініями*” „*антретєпляців*” („площ збірок”) у дооколичні села за хлібом та в манливі шнурочки зелених піль за бараболею (наплечники можна було набути на щовечірних нароздоріжніх „східних торгах”). Проповзали краще, як колись на фронті чи то на вишколі (бо ж ми нація в ґрунті речі — „*нікс*

бум-бум!) крізь нашпикований стійками „кессель” кількох перстенів вартових (бо американці самі, прецінь, мусіли виспатися, ба й їм кола штра стояв стійковий німець, щоб була, хто скоростріла не вкрав). Найгірша розпука брала, коли при повороті з ескапади прийшлося попасти з наплечником в руки таборовій поліції. Не те, що відібрали все (надроблений навіть хліб хитрому дядькові зі штанів витрясли!), але ще й набили. Тільки наплечник віддавали назад порожній. Та вже то найгірше була своя таборова поліція. Тому нераз зависливо дивились очі вартових — тих, що творили внутрішній перстень — на тих німецьких, що стояли на зовнішньому перстені стійок. А наплечники бували важенькі!...

Зате ж, кому вдалося (як люди доказують, того — бігме — не знаю!) із обладованим верблюдом пролізти крізь вушко вартових, — той золота, як що не пив, (не пив бо там не було — крім води — що), назбирав повні шкарпетки. Не було на купецькому ринку товару, якого б не купити за п'ять картоплин. Вся інша маса експлуатованих, що або була занадто нездарна, щоб знайти собі, крім регулярно, раз у день бляшечки гарячої поперченої води (600 калорій!) якийсь бічний прихід, що не мала відваги, чи мала надто багато слухняного „дрілю”, щоб зламати денний таборовий наказ № 15 (про перенесення границь табору із лінії: правий ріг ями — суха верба над водою, до лінії: лівий скрай ями — зрізаний смерековий пеньок) або, що не могла заоферувати посідачам живностевих ресурсів ніякого інтересного товару, ні — що не знала ніяких ні близьких старих, ні далеких пристаркуватих молоконосиць жон (можна було й у стрічних німок, що проходили дорогою), або врешті, що не мала знайомих, що могли б були врадувати своїми відвідинами (із вузликком!!!) — то та „магна парс” повернулася до збирацько-риболовної (тотемістичної!) цивілізаційної доби „зоом-прімігеніус”. Збирали слимаки ранками (ранками, бо їх найбільше появляється у траві!) й варили їх ополудні. (Переконаюся, що наші пра-прапредки з льодової доби мали доволі вироблений смак, делектуючись добірною смаковитістю скойок. Незгірше воно кулінарних смаколиків французької кухні). Хто мав більше терпцю й оптимізму, сівав із довгою хабинкою над озером і сидів від рана до вечора, потопаючи в смаковитих споминах, чи 20-ти гатункових меню у „Вітаміні” (Костюшка 8), навіть тих обідів із „бебе” (більше бульби) студентської харчівні на Зем'ялковського. При тому йому самому й деяким іншим таким з довгими хабинами, видавалося, що ловить рибу.

І люди були навіть ситі тим. Бо була ж, прецінь, надія (невеличка вправді, але була), що ану ж знайдеться ще якась дурна риба (заключуючи зовсім логічно за аналогією до своїх власних досвідів). А найважливіше, — твердять суспільні психологи, — це для людей надія. Коряться так довго найдурнішим і безнадійнішим порядкам, як довго є надія, що ану ж буде краще. Пропаде надія, — пропав і суспільний спокій. Крім того, заіснували поруч себе найпротиворічніші суспільні кляси. А де при капіталізмі (а на

горбках же стояли американські скоростріли!) — учить четверта глава „Краткого Курсу Історії ВКП(б)” — заіснують такі протиріччя — там революція хляпне на голову, як у косовицю спіла грушка з гнилиці. А при тому ще й історія з надією. Серед одних, кому вона потрохи рвалася („ані Червоно-хресного комітету, ані шифкарти, ані уніформи!” Зате пороженьке, як шопа на переднівку — черево), то вибухали різні „мідні” бунти... Але більшість таки жила нею (старенька приповідка про стару панну, що до самої смерти звалася Надією). — Українська нація завжди була непоправними оптимістами. І так надіялися далі: хто на звільнення — і ті таки дочекалися терпеливо — заїхали через Бад-Айблінг до Авербаху; хто на американське військо — з тим було найбільш мороки, бо паперу відчувався брак, а подання має свій прийнятий формат. Писали петиції до самого Айзенгавера з жалями, як вони голодували в „14-ій (укр. № 1)”, як вони тікали з кожної армії (яка тільки існувала займаницька!). Як їх силували (як сироту заміж) — і врешті, що тільки мріють собі врешті зажити демократичним вояцьким життям ковбоя „*Юнайтед Стейтс*”. Ті теж заїхали до Авербаху. Тільки невеличка частина, здорово — (на хлопський розум!) — думаючих, поставила все своє, своєї нації майбутнє на одну карту — на свої власні ноги й дала їм своєчасно знати по дорі до Авербаху з транспорту, що причаливсюди 3.8.45 (або 3-го місяця діяспори).

Із днів „славного минулого”

(На цьому вриваються ці листки геройських страждань українського полоненого скитальця — з тих, що врешті діждалися сповнення задушевних бажань тільки в одній половині: відісталися з табору полонених, але не дісталися до табору УНРА...) □

Мирослав Шарко

ЛИШ В ЧИСТОМУ ПОЛІ...

Щось грізне висіло в повітрі. Віяв холодний вітер, термосив малим прямокутником білого полотенця з червоним хрестом на придорожній хаті, розганяв густу, білу мряку. Кривавими блисками-вістрями краяли білу вовну перші промені сонця.

Нерівномірно глухо грюкали гранати, десь сухо тріскотіли самозарядки. Дерли на клапті простирадло ранішньої тиші. Щось гнітюче повисло в різкому ранішньому повітрі.

На порозі хати, що при шосе, засіріла людська постать, хлюсдко виляляла ржаво-червону воду з мидниці і жбурнувши клуб вати, мов окривавлене біле пір'я, зачинила назад двері.

На подвір'ї метушився візник у сірому однострої, дримали після нічної їзди сухоребрі, вкриті шинелями коні, запряжені до вистеленого соломою, воза. Треба було поспішати. Поки вітер розжене мряку, мусів відвезти тяжко ранених. Сьогодні вночі ворог грюзив проривом. Треба спішитись...

У кімнаті протирав очі день. Леза юного сонця прорізувались крізь шпари забитих дошками вікон. Солодкий сопух людських тіл мішався з гострим запахом йодоформу, дразнив ніздря. Із засланої соломою підлоги розносився стогін ранених, виривалися недоладні слова, мяскали в сні сухі язики, тяжке сопіння різав дикий хропіт горлянок.

Утомлений цілоденною працею лікар із трудом просувався між раненими, що лежали наскидані тісно. Йому на зустріч кривилися гримасою земляно-сірі обличчя, пашіли гарячкою неголені щоки, з-під скудовченого волосся над холодним, потом побризканим чолом, дивились блискучі очі, ворушились спалені гарячкою уста. Санітар звочував їх, мачаючи жмуток вати у воді щораз. Лікар нагинався. Уважно обдивляв карточки на грудях, провірював живчик, слухав серце, вибирав важкоранених до негайного відтранспортування. Допитливим поглядом водили ранені за білим хвартухом лікаря. Слідили його кожен рух, — хотіли вичитати з його стягнутих брів та зі зморщеного чола відповідь на свої питання. Чи не прийдеться інвалідом вийти? А коли ж він обділяв їх бадьоро веселими словами — стягнуті болем уста роз'яснювала усмішка надії.

...Пересувалась лінія... Відходила остання підвода з раненими.

Він лежав на столі. Здавалося спав. На уста набігала червона булька, роздувалась і пирхала, набігала друга й знову пирхала. В кутиках уст зібралася червона піна, обличчя набирало олив'яного кольору. Груди підносилися нерівномірним свистом віддиху й за кожним подихом ширшала червона рожа на білій-білій пелені перев'язки на грудях. Увійшов лікар. Осторожно взяв за перегуб. Нахилився над карточкою, що зісувалась убік, прив'язана шнурочком до сірої пом'ятої блюзки. Брови йому насупились. Рівчак між фалдами морщин, що на чолі, поглибшали...

Із-надвору міцнішав клекіт бою. Сухий тріск розриваних гранат підступав за кожним разом ближче. Дирчали від того двері й здригалась земляна підлога. Ранений відкрив очі. Вдивлявся хвильку в білий хвартух лікаря. То знову в обсіпану із виправи стелю, звідки за кожним розривом гранат сипався сіряво-зелений пісок. Із розкритих нарозстіж очей закричав ураз перестрашеним зором жах якогось пережитого, баченого образу. Рваним свистом прострелених грудей прошипів: „Не лишайте мене їм... Краще зги...” Кінець загубився в хвилі хрипкого, здавалося, безконечного кашлю. Але він надстав. Раненому опала голова.

На уста вибігла знову кривава булька. Потім друга. І довго-довго не тріскала... □.

ОГОЛОШЕННЯ

За зміст і наслідки цієї рубрики Редакція відказується від найменшої відповідальности.

ПОСМЕРТНА ЗГАДКА

Ділимося сумною вісткою із українською суспільністю в краю й на еміграції, що в американському полоні в таборі Авербах (Баварія) помер у перших днях квітня 1946 р.

бл. п.
ІВАН ДУРНИЙ

заосмотрений Найсвят. Тайнами. Покійник був активним членом усіх українських політичних, економічних, культурних та некультурних товариств; усіх українських політичних угруповань без огляду на орієнтацію, де виконував усі т. зв. „заткай діру” завдання. Останньо був членом, прикладним стрільцем добровольчої Дивізії „Галичина” № 14 (укр. № 1), де залишив серед усіх, що його знали, дуже теплі і милі згадки. Покійник належав до найсвідоміших громадян своєї родинної місцевости й завжди тепло ставився до всіх суспільних починань. Відійшов від нас тихо, після майже несповна річних страждань, у твердих умовах таборового життя, непомітно як і працював, залишивши глибокий біль у серцях усім, хто знав його й любив його працю. На превеликий жаль, у похоронах його не могли взяти участі політичні спекулянти, старі добрі знайомі покійника. Крім купки друзів, прибитих нежданим горем, за домовиною не йшов більше ніхто, бо покійник був нежонатий — не мавши часу навіть на свої родинні справи. Помер покійник молодо, проживши 29 років життя. Нехай чужа земля буде йому пером!

ВІЧНА ЙОМУ ПАМ'ЯТЬ!

ВСЯЧИНА.

СТІЙ! Прочитай і другим скажи!

У К Р А І Н Ч Е !
УКРАЇНКО! Чи Ти вже вилікував (-ла) свій кривий хребет? Чи знаєш, що найбільша приємність це ходити на здорових ногах? Усякі дефекти хребта та ніг усуває

українське кооперативне об'єднання із необмеженою безличністю „Ортопедист”, як теж уділяє листовно усяких кураційних порад. На відповідь долучити поштовий значок.

Писати на адресу: ПВЕ 24 Авербах.

УКРАЇНКО! Хочеш стати доброю матір'ю? Хочеш виховати здорове як горішки покоління Твоїй нації? Дешевих практичних й досвічених евгенічних порад уділить Тобі знана на терені Райху Акційна Спілка „Поради для Матерей”. Писати: Munich, Fürich-Schule 9. Студ. гуртожиток.

1,000 Р.М. НАГОРОДИ дістане від мене, хто подасть нову адресу адвокатської канцелярії п. Меценаса, д-ра політичних наук Ярослава **СПЕКУЛЯНТА**. Перед війною ординував у Львові. Ласкаві зголошення слати на адресу: Авербах під „Добровольець”.

ХТО ВІНАЙДЕ якийсь універсальний середник, який врешті був би в стані заспокоїти ненависний голод українського полоненого, щоб із його хорої уяви зник примарний образ каністри, — буде поданий на нагороду **Нобеля** на 2001 рік! Оферти слати на Авербах, ПВЕ 24, Кейдж 12.

ТО ВИ ТОГО НЕ ЗНАЄТЕ? Та ж то цілий Ярослав знає, що через престижеві морди д-р (затямте собі раз на завжди не мгр) Мар'янцю ДУБ, старий кавалер, стовп усього громадського життя на За-Перед-Над і Підоянні, переніс свою адвокатську канцелярію до Авербаху й ординує тут із трьома концилієнтами вже від року на бріджових партійках у 12-му кейджі. Може так само перекладати усякі речі із англійського, французького (сестра Непокалянка всіх шість клас з ним перейшла), польського та російського на українське і навпаки. **Сеєс запевнений!** то ж запам'ятайте — д-р ДУБ, Авербах.

ГРАЮ СУМНІ, драматичні, трагічні ролі (залежно від гумору і обставин) на чужій і своїй сцені. На добродійні цілі безплатно! Героїчний **тенор** — артист Львівської Всеукраїнської-Національної Опері!
Мирослав СОВА-МАЛЕЦЬКИЙ

ЧИ ВИ ВЖЕ ВМІЄТЕ танцювати?

М о л о д и й чоловіче, чи знаєте, що вміння модерного танку відчиняє Вам двері до всіх дистингованих сальонів у краю і на еміграції? Вже в і д ч и н е н і щоденні курси танців. Зголошуйтеся до школи артистичних і модерних танців під керівництвом чот. **Луцєва**.

У програмі навчання всі найновіші африканські танці, до танцю живота і інших частин тіла включно. На перервах між танцями даю лекції англійської мови (лондонського сленгу) та шлягерів. Запаси ще передвоєнні. Поспішайте, бо вичерпуються!

ЗБИРАЮ — СКУПОВУЮ перепродую найсвіжіші паролі. Цікаві — звертатися на адресу: **д-р Тєсяюк** 6-ий кейдж. Куплений товар оглядати на місці. Підвищих рекламацій не узгляднюю!

ТА Ж ЦІЛИЙ СВІТ ЗНАЄ, що вміти жити належить до мистецтва! Американські консерви, папіроски, сир („просід чіз”), товщі, яйця міню за інші товари домашнього вжитку як: годинники (на руку й кишенькові), тютюн, золі, офіцерські чоботи тощо. Дискретність запевнена! **Довір'я!**
Солідність! Умірковані Ціни!
 Посереднича фірма: „**ШАРКО**”

УНЕВАЖНЮЮ мою виказку національної приналежності, виставлену Українським Допомоговим Комітетом для таборів полонених у Німеччині із грудня 1943 року на моє прізвище, загублену в старшинським кейджі в першій половині листопада 1946 року.
 Пор. бувшої польської армії **КУБАШЕВСЬКИЙ**

СКУПОВУЮ дитячі мешти, суєтки, сорочки для моєї 5-ої ще ненародженої дитини. Плачу всякі можливі ціни. Мгр. прав **МУСІЙ**.

ДРУЖЕ! Якщо Ви маєте лице і час від часу його вмиваєте, то потрібно хіба і витерти його. Пам'ятайте, що всяких галантирійних виробів отже: рушників, торбів і торбинок для всіх, хто по звільненні думає удатися до табору УНРА — доставчає кравецький варстат **мгр-а прав Роміловича**.

ПЛАЧУ КОЖНУ ЦІНУ за новий оригінальний наголовок до моєї найновішої збірки поезій. Лелівав я на серця дні, назвати її „Гомошом серця”, але відколю останньо всяку літературу стали звати „Гомонами”, мене примусив видавець змінити цей шовковий наголовок (мовляв це плягіят за повенню усяких гомонів — душі, дзвонів, голови, дротів, барилки, кишок і т. п.). Хто посвятить перчитати мою останню збірку (прочитану вже, зрештою, на МУР-і), щоб підшукати їй назву — дістає на руку в нагороду всіх 30 моїх дарованих примірників (друкованих на м'якшому папері!). Зголошуватись на poste-рестанте **Регенбург** під: „Шевченко № 2”.

СПРОСТУВАННЯ Оцею дорогою заявляю перед усім українським громадянством (а саме перед його демократичною частиною) у краю та на еміграції, як рівнож перед Демократичними Властями Великих Західних та Американських Демократій, що не маю нічого спільного із воєнними злочинцями („Вор Криміналс”) з 14-ої Дивізії „Галичина”. Ще здавна я був тої думки й виражував її скрізь і всюди, що це злочинна, зрадницька, квіслінгівська організація, якій місце в Нюрнбергу. Так говорив я своїй дружині ще в 1941-му році, як рівнож і своїм дітям. Я змушений через ворожі підшепти згори це заявити, щоб не ширились серед широких укр. кругів інакші думки й не кидали на мене таких калюмній, роблячи цим мені велику кривду.

З Демократичним поважанням остаюсь
Мгр. Ярослав Шийка, був. культ.-освіт. референт. УДК

ШТАНИ? СОРОЧКИ! (верхні й спідні), ковнірці, підштанці, шкарпелки перу по цінах приступних — Знана Хемічна й Механічна Пральня. Зголошуватись на: „Ваффен-юнкер дер Резерве” ХАДЖАЙ, 10-та сотня.

ХОЧЕШ МАТИ милу пам'ятку? Портрети-карикатури на замовлення виконує безартистичне ателіе Вол. Козака, Кейдж 12, Пров. Ко. 2097. Вхід темним, брудним коридором (не беремо на себе відповідальности якщо собі хтось там голову розбіє!), остання бокса на ліво. Нічого боятися. Згори запевнюємо, що не будете подібні до себе. Для тіснішого зв'язку поміж особою портретованого та виготовленим портретом не забудьте подати своє прізвище для підписання. Коштує всього дрібку терпцю під час сеансу. Приносити лишень зі собою свою радирку.

ОБРАЗИ СВЯТИХ в українському стилі, письменників (з вусами і без), декорації на сцену і за сценою, українські краєвиди зі старою зісохлою вербою, (можна й із трьома соснами) та болотнистою дорогою (на бажання можна й без) у всіх порах року та в усіх бажаних красках виконує повідомо артист-маляр *Ярослав Войтович* (герой баталії на Штрадені). Голоси об'єктивної критики відмітили на лицах у всіх портретах вираз глибокого трагізму, що глядача хапає за серце й промовлює до душі. Спішіть набути по цінах найнижчих. Спеціальна знижка перед кожночасним приділом тютону. **Підпірайте укр. національне мистецтво!!!**

ЧИ ВАМ УЖЕ ВІДОМО, що на днях уже заложено перший укр. місіонарський чин під візванням св. Ігнатія Льюолі і що він зробив уже перші кроки визвольючи та рятуючи перед пекельним вогнем вічним потапаючи для укр. справи душі? Якщо б зайшла у вас потреба до такої місійної праці звертайтеся листовно на адресу: о. Проповідник-Місіонар *Любомир Ортинський* ЧСВВ — під кличкою „Ревіндикація”, або під „Мерлому кадило”.

<p>ХОЧЕТЕ мати УСПІХ серед жінок (дівчат і заміжних)? Зверніться за листовною порадою до випробуваного фахівця в усіх амурних справах для дорослих і недорослих чот. <i>КЛИМОВА</i>. Плата за умовою. Ціни дешеві. Довголітня рутинна. Можна писати на поште ресторанте під кличку: „Федь із довгою фризурою”. Дискретність запевнена!</p>	<p>ПЕРЕПРОВАДЖУЮ фахові лікарські курації, усуваючи есесівські т. зв. „блютгрупні” татування під паховою. Бувш. 10-ий асистент Львівського Психіатричного Заведення (вул. Кульпаркова), останньо член Галицької Дивізії <i>Гузик</i>.</p>
<p>СМЕРТЬ МАНКОВ! Лікуймо нашу кооперативну недугу! Домагайтеся скрізь ревізорів тільки з бухгалтерійно-ревізійної фірми „<i>ТИМКЕВИЧ</i> і <i>Ска</i>” — зі сталим осідком у Яворові („цур Цайт”: Авербах) Англійська невідкупність!</p>	<p>ЗАДАРМО, БЕЗПЛАТНО уділюю безкоштовних порад кожному, хто під руку навинеться, — як найлегше навчитися без труду англійської мови (кому на самій вимові не залежить), наскладавши цілу купу англійських словників та самоучків у ліжку під подушкою. Інженер <i>Цегельський</i>, (Писати через „кейдж-поліцей” 2094).</p>
<p>УСІ СЕРЦЕВІ НЕДОМАГАННЯ, уроєння, фантазії, надії на війну, звільнення та на візід до Америки — лікує нововинайдена пеніциліна <i>д-ра Цегельського</i> (не мішати з інженером!) Майже за БЕЗЦІН.</p>	<p>ДЛЯ ДОМАШНІХ ГОСПОДИНЬ! УКРАЇНЬСЬКА ЖІНКО! Хочеш знайти дорогу до серця свого чоловікові? Користай з нагоди! Купи кулінарну новість поруч. <i>Кубашевського</i> : „ЩО ВАРИТИ? Меню на всі 365 днів року (у переступний рік на 366!) зі спеціальним узглядненням англійського смаку! Автор — старий рутинований 30-літний практик. Під кожною стравою подана докладна кальорійна вартість. До підручника долучено спеціальну фахову розвідку молодого надійного письменника — <i>Шарка</i> (в МУР-і виступає під псевдонімом Грицуньо Наливадний) під наголовком: „ЩЕ ПРО РЕВАНЦЛІ”... Спішіть! Купіть! Не пожаліте!</p>
<p>ПІШУ: меморіяли до Нюрнбергу, Мюнхену, Франкфурту, Вашингтону та скарги до пана Бога. Дипльований заприсяжений з юридичною практикою нотар <i>д-р Воляський</i>.</p>	<p>ПАМ'ЯТАЙТЕ, ЩО смерть за плечима! Тому поспішіть залишити своїм дітям та українському народові завіщання. Легалізувати їх можна в нотаріальній канцелярії мгр-а <i>СМАЛЯ</i> — Авербах. (Давніше Скала над Збручем). В години позаурядових кладу безконечні пасіянки (вивчені із халдейського сонника моєї небіжки бабуні) на тему: „Чи ми ще вернемося знову.”</p>
<p>ХТО ДАСТЬ ЗАКУРИТИ? Переповідаю найновіші паролі про табак! о. Акафистович <i>Левіцький</i> із Березова Вижного.</p>	
<p>ДРУКАРСЬКИЙ ЧОРТИК! Повідомляємо укр. громадянство, що в донесенні про свято звільнення укр. організацій 3-ою Армією, через недогляд складача вкралася помилка а саме: пропущено, що учасники демонстрації, крім портретів українських письменників, вишиваних штанів, застібнутих гарасівок та солом'яних капелюхів, матимуть іще в носі кільця зі слонової кості. Просимо ласкаво справити!</p>	

ВЖЕ ВІДЧИНЕНО в новому, модерному, гранітному будинку Дипломатичну школу політичних наук. Рівень західноєвропейських університетів. Виклади під гаслом „УКРАЇНСЬКИЙ ТАЛЕЙРАН” на всі ґрунтовні українські та заграничні політичні теми ведуть фахові сили: д-р Любомир **Ортинський** (де Ортиничі) та д-р Мирослав **Малецький** (відомий штатсманн) — оба: Докторес ат магістрі сценціярум дїпломатїдарум ат юріум політікарум із Оксфорду, Кембріджу, Відня та Горлею. На виклади приносити зі собою обов’язково дрібку терпеливості св. Великомученика Йова і словник чужих слів (Арцта — Варшавське видання).

УВАГА! УВАГА! Чи Ви вже чули? Якраз появилася друком на книгарських полицях букіністична новинка! Аматори можуть набувати за безцін у квітні місяці дешеві книжки неопінені спомини з історії українських національних визвольних змагань у боротьбі за волю зі всіма займанцями і хижаками, що шарпають нашу землю, нещасну Неньку Україну, останнього живого учасника, що чудом вирвався із смертельного пекла, лейтнанта Корвети Української Чорноморської Фльоти (що перша вивісила синьо-жовтий прапор), сотника смертоносних фізілірів **МИКИТИ БОЙЦУНА** — п. н. „Серед свисту куль попід ноги та гуку „фавспатрон”...” Фасцинуючі сцени з-під Бродів і Фельдбаху (штурм на „шльос”!) Спішіть набути! **Тактичний геній! Нечувані подвиги!**

ПОШУКУЄМО десятого партнера до брїджа. Може так само бути анальфабетом у цій культурній грі — буде комплект! Ласкаві зголошення очікувані на адресу: **ШИПАЙЛО — ТИМКЕВИЧ**, Офіцерський Кейдж.

ПРОПАВ без **ВІСТКИ** о. канонік **Томашівський**, вишовши з табору полонених в Авербаху ще в серпні 1945 р. У кишені мав ентля-сунгшайн до Мюнхену. Подаєм опис особи: ріст високий (бл. 180 см.), літ — приблизно 35, лице — тоді було трохи вихудле, зажурений погляд і ангельсько-солодкий голос. Був тоді близько 50 кг. живої ваги (тепер, мабуть, більше!) Стурбовані його дальшою долею українські старшини в Авербаху просять усіх, хто бачив би особу вищенаведених прикмет, — подати вістку. ПВЕ 24.

НА ЧАСІ! ПІД УВАГУ усім, хто думає виїхати на еміграцію! Хто втратив надію навчитися чужих мов, звертатися за фаховими рутинованими письмєнними й усними порадами до чот. **Горбача** (спеціальність англійська, російська та грузинська мови!) Гарантія запевнена, що зараз за другою лекцією відпадає йому охота.

УКРАЇНЧЕ, не спішіся! Хто ще не написав подання до Президента **Трумана** (через Миську Дирекцію Трамваїв у Мюнхені!) за звільнення з полону, може це вчинити кожної пори дня. Першенство мають „нікс бум-бум іх — роботен-компані”, що їх зловили в кукурудзі до війська по 1. 8. 1944. **Поспішіть**, щоб не було запізно. Фахові подання в англійській мові виготовляє чот. **Горбач** — безкоштовно. Не забувайте принести лишень свого паперу!

ОКАЗІЯ ПОСПІШАЙ! Останні дні випродажі! Комплект! Найновіша збірка бікс, бікслет, коробок зі всіх американських „рацій” — міняю за папіроси. „**ШАРКО**”.

Увага! Ціна оголошень на цій сторінці: трохи нервів від кожного слова.

With permission of the Sentrinel Jantek Okiej at cage 12-th Team 00-00
Buchdruckerei P. Stasiw, Auerbach

Зміст

Петро Стасів: Під Великдень	Окладинка
Олекса Горбач: Від упорядників	(i)
Олекса Горбач: У третю річницю	1
Мирослав Шарко: Виряджала мати сина	4
Олекса Горбач: Розмови зі собою	5
Незнаний автор: Їхня стріча	9
Любомир Ортинський: Броди	14
Олекса Горбач: Із хроніки українських полонаних в Авербаху	19
Із листів, що в редакційній скринці:	
1 Лист	22
2 Лист	26
3 Лист	27
Мирослав Шарко: Кедь ми прийшла карта	28
О. Г., В. Козак, О. Пришляк: Від Ваграйну по Авербах	30
Мирослав Шарко: Лиш в чистому полі... ..	37
Оголошення	39

